

APKALTOS INSTITUTO KONCEPTUALAUS SUPRATIMO PAIEŠKA

Egidijus Šileikis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 236 6175
Elektroninis paštas e.sileikis@lrkt.lt

Pateikta 2012 m. gegužės 3 d., parengta spausdinti 2012 m. rugpjūčio 3 d.

Anotacija. *Konstituciniame apkaltos institute ir jo elementų sistemoje mokslškai išvėgiami materialinės ir procesinės apkaltos teisės, t. y. „apkaltos bylos“, „parlamentinio apkaltos proceso tvarkos“, „apkaltos konstitucinės justicijos proceso tvarkos“ aspektai („subinstitutai“) – viena iš aktualiausių tarpdalykinių Lietuvos akademinės jurisprudencijos tematikų. Ši tematika, deja, iki šiol palyginti siaurai tyrinėta (nesulaukė disertacijos, monografijos) ir todėl didesne dalimi tegali būti eklektiškai nuspėjama (tarsi be diskusijų priimama) remiantis Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004 m. suformuluota apkaltos doktrina.*

Nors oficialioji apkaltos doktrina išskirtinai išsami ir daugiabriaunė, tačiau joje „kompleksinio“ apkaltos instituto elementų (ypač „apkaltos bylos“) samprata nėra išsamiai atskleista. Atsižvelgiant į tai šiuo tyrimu siekiama plačiau ir giliau pažvelgti į apkaltos instituto konstitucinės konstrukcijos pagrindus ir iš jų kildintus (įstatymų leidėjo kuriamos) ordinariinės teisės (Seimo statuto, Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų) kontraversiškus aspektus. Jų kontekste formuluojamos teorinės mokslinės išvalgos ir išvados (pvz., dėl instituto esmės – oficialaus kaltinimo pažeidus ypatingą teisę) ne tiek konfrontuoja su oficialiąja apkaltos doktrina, kiek rodo jos (dėl įprastų koncentracijos teismo procese veiksmų) neapreptus ir akademiniam tyrinėjimams rezervuotus „dirvonus“.

Apkaltos instituto konceptualumo paieška grindžiama trijų Lietuvos Konstitucijos nuostatų „pamatine konstrukcija“ („laikančiąja sija“), kuriai priskiriamas Konstitucijos

74 straipsnis, 105 straipsnio 3 dalies 4 punktą ir 107 straipsnio 3 dalį. Ši paieška turi praktinę reikšmę ir priskirtina „taikomajai jurisprudencijai“. Galimoms teisininkų praktiku abejonėms (dėl esą perdėto teoretizavimo) atremti pateikiama atitinkama argumentacija, atskleidžianti platesnių mokslinių apkaltos įžvalgų reikšmę.

Reikšminiai žodžiai: apkalta, apkaltos procedūra, konstitucinė atsakomybė.

Įvadas

Apkaltos ir jos „konstitucinei konstrukcijai“ priskirtinų normų bei principų grupės samprata palyginti išsamiai atskleista ankstyvojoje (1999 m.) ir vėlesnėje (nuo 2003–2004 m. sankirtos pradėtoje vystyti) oficialioje konstitucinėje doktrinoje. Jos šaltiniams reikėtų priskirti mažiausiai *septynis* Konstitucinio Teismo aktus: 1999 m. gegužės 11 d. nutarimą („supaprastintos“ ir įprastos apkaltos klausimu), 2001 m. sausio 25 d. nutarimą (prielaidų taikyti „trečią“ apkaltos procedūrinį pagrindą tema), 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimą (ypač „pirmojo“ ir „antro“ apkaltos procedūrinio pagrindo vieningumo, bendrumo aspektu), 2004 m. kovo 31 d. išvadą (pirmiausia dėl apkaltos raidos ir baigties po to, kai konstitucinė justicija konstatuoja pradėtos apkaltos faktinį ir procedūrinį pagrįstumą), 2004 m. balandžio 15 d. nutarimą (ypač dėl apkaltos inicijavimo sampratos), 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą (pirmiausia dėl įgaliojimų apkaltos proceso tvarka netekusio pareigūno esmingai ribotų galimybių vėl įgyti tuos pačius ar konstituciškai panašius įgaliojimus), 2010 m. spalio 27 d. išvadą (dėl tam tikrų Seimo nario „konkrečių veiksmų“ vertinimo apkaltos požiūriu)¹.

Šiuose aktuose (ypač priimtuose 2004 m.) suformuluota oficiali konstitucinė apkaltos doktrina esmingai paveikė Seimo statuto 1998 m. gruodžio 22 d. redakcijoje nustatytą apkaltos procesą, t. y. paskatino Seimą 2004 m. lapkričio 9 d. naujai suredaguoti Seimo statuto VIII dalį „Apkaltos procesas“.

Be to, minėti aktai paskatino mokslinius tyrinėjimus ir kartu apkaltos esmės bei jos sampratos pokyčio Lietuvoje paieškas. Jose atitinkamu (nacionalinių ir tarptautinių publikacijų) būdu dalyvavo įvairūs autoriai, tiek doktorantai ar pradendantieji mokslinę kūrybą (kaip M. Statkevičius ar V. Bacevičius), tiek jų konsultantai ir kiti dėstytojai (kaip V. Vaičaitis ar šių eilučių autorius), užsienio mokslininkai (kaip Hamburgo universiteto profesorius O. Luchterhandt) ar buvę Lietuvos Konstitucinio Teismo teisėjai (E. Jarašiūnas, V. Sinkevičius)².

1 Žr.: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos 1993–2009. Vilnius, 2010, p. 616–634 (toliau – Oficialiosios doktrinos nuostatos 1993–2009).

2 Pagal publikacijų metų eiliškumą žr., pvz., įvairių diskutuotinių apkaltos aspektų tyrimą: Statkevičius, M. Pirmasis pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka Lietuvoje (vokiečių kalba: Das erste Amtsenthebungsverfahren in Litauen). *Osteuropa-Recht*. 2004, 50: 352–362; Vaičaitis, V. A. Impeachment of the President of the Lithuanian Republic: The Procedure and its Peculiarities. *The Uppsala Yearbook of East European Law*. 2004, p. 248–282; Šileikis, E. Apkaltos Lietuvos Respublikos Prezidentui Rolandui Paksui procesas (vokiečių kalba: Das Anklageverfahren gegen den Staatspräsidenten Litauens Rolandas Paksas). *Monatshefte für Osteuropäisches Recht (WGO)*. 2004, 4: 266–278; Statkevičius, M. Apkaltos padariniai.

Tokioje paieškoje ir kartu diskusijoje tam tikra apimtimi ir savitu būdu (tarsi neakivaizdines „sesijines“ apkaltos teisės studijas vainikuojančio „baigiamojo egzamino“ nuotoliniu surengimu) 2011 m. pradžioje suvereniai įsiterpė Europos Žmogaus Teisių Teismas³ (toliau – ir EŽTT), netiesiogiai – šio teismo viešame posėdyje (ginčiuose) dalyvavę asmenys, tarp jų mokslininkai, kaip Oslo universiteto teisės profesorius E. Smith. Po to ėjo įvairūs pareiškimai, tarp jų – visuomenei ir įstatymų leidėjui adresuotas Lietuvos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 10 d. pareiškimas⁴, Vyriausybės svarstomi ir siūlomi Konstitucijos pakeitimo projektai, kurie Seime 2012 m. pavasarį „redukuoti“ iki ordinarinės rinkimų teisės keitimo lygmenų⁵.

Atrodytų, kad kažką naujo apkaltos „gilumine tematika“ Lietuvoje vargu ar dar galima išvelgti, nebent tik neišnaudotas galimybes vienaip ar kitaip įgyvendinti minėtą EŽTT sprendimą... Nepaisant to (tiksliau, kad ir kaip keista), ši tematika, prabėgus daugiau nei 8 metams nuo jos apogėjaus – valstybės vadovo apkaltinimo ir pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka, tikrai dar neišsemta mokslinių išvalgų požiūriu.

Vienu iš to pavyzdžių pretenduoja būti šis straipsnis, kuriuo siekiama konceptualiai analizuoti konstitucinį apkaltos institutą, jo konstrukcijos (sistemos) pagrindus bei jų kontekste išvelgiamą apkaltos esmę, diskutuotinai atsispindinčią Lietuvos Konstitucijos nuostatose ir jas plėtojančioje oficialioje konstitucinėje jurisprudencijoje, juolab mokslinėje literatūroje. Joje, nors ir yra tam tikrų tyrinėjimų, pagal pavadinimus skirtų būtent apkaltos institutui analizuoti (pvz., V. Bacevičiaus 2008 m. straipsnis⁶), tačiau jie

Teisė. 2005, 56: 50–63; Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*. 2006, 2(80): 36; Šileikis, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*. 2006, 1: 13–31; Šileikis, E. Konstitucinės atsakomybės buvimas („pripažinimo“) ir sampratos klausimas. *Justitia*. 2006, 2: 2–18; Šileikis, E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. *Konstituciniai valdžių sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2008, p. 94–111; Bacevičius, V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111): 94–104; Luchterhandt, O. Valstybės prezidento pašalinimas iš pareigų teisinės valstybės ir demokratijos principų santykio požiūriu (vokiečių kalba, santrauka – lietuvių kalba). *Lietuvos ir Lenkijos konstitucijų raida europėizacijos kontekste*. Šileikis, E. (moksl. red.). Vilnius, 2010, p. 168–176; Sinkevičius, V. Respublikos Prezidento konstitucinė atsakomybė – pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Mesonis, G. (moksl. red.). Vilnius, 2011, p. 216, 217; Sinkevičius, V. *Byla Paksas prieš Lietuvą*, arba mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimą. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(1): 193–213.

3 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 34932/04).

4 „Dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimo įgyvendinimo“. Konstitucinio Teismo interneto tinklapis [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-03]. <http://www.lrkt.lt/Pranesimai/txt_2011/L20110110c.htm>.

5 Seimo 2012 m. kovo 22 d. priimtas Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. XI-1939 (*Valstybės žinios*. 2012, Nr. 42-2042) lėmė tokį minėto EŽTT sprendimo įgyvendinimo variantą: „Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalina iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo sprendimo pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą įsigaliojimo dienos nepraėjo ketveri metai (išryškinta – E. Š.).“

6 Nors V. Bacevičiaus straipsnis, nurodyto 1 išnašoje, pavadinime vartojami žodžiai „apkaltos institutas“, tačiau konkretinant pavadinimą neanalizuojama šiais žodžiais įvardijamos materijos išskyrimo ar išvedimo, aiškinimo, ordinarinio teisinio konstravimo pagrindai, reikšmė, juolab esmės alternatyvios išvalgos ar atribojimas nuo „apkaltos proceso subinstituto“, t. y. koncentruojamasi į konstitucinius deliktus ir konstitucinę atsakomybę (1 skyrius), konstitucines sankcijas (2 skyrius), apkaltos proceso institucijas (3 skyrius) ar apkaltos proceso reguliavimą (5 skyrius).

sukoncentruoti į konstitucinės atsakomybės, konstitucinių sankcijų ir kitų konstitucinių elementų, sietinų ne tik su apkalta, analizę.

1. Apkaltos instituto įžvalgos poreikis

1. Kiekvienas asmuo, nepriklausomai nuo jo teisinių žinių ar įgūdžių, bandantis „savaip“ kūrybiškai interpretuoti Konstitucijos žodžius „pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka“ (116 str.) ar „pradėta apkaltos byla“ (105 str. 3 d. 4 p.), turi būti pirmiausiai pajėgus išvelgti tuos žodžius rišantį *konceptualų pradą* ir bendrąją giluminę *norminės konstrukcijos idėją*. Šiuo tikslu būtina ne tik siaurinti pacituotus žodžius iki konceptualaus minimumo, kurį siekiama išgryninti, bet ir matyti juose neįvardintas (iš jų kildinamas) nuostatas, kurios (a) gali ar turi būti nustatytos Seimo statute (žr. Konstitucijos 74 str. paskutinį sakinį) ir (b) turėtų atspindėti (rodyti) „giminingų“ apkaltos principų ir normų sistemą, t. y. atitinkamą konstitucinės teisės institutą.

Kitaip tariant, jei Konstitucija – vientisas aktas (6 str. 1 d.), tai iš esmės vientisa turi būti laikoma ir palyginti gausi grupė tokių Konstitucijos nuostatų, kuriose atitinkamai kalbama apie apkaltą (jos procesą ar bylą), t. y. Respublikos Prezidento ir tam tikrų teismų (Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo) teisėjų pašalinimą iš pareigų bei Seimo nario mandato panaikinimą apkaltos proceso tvarka (jei šie pareigūnai šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką ar paaiškėjo jų padarytas nusikaltimas).

Toks nuostatų vientisumas (jo pripažinimas) neturi priklausyti nuo to, kokie konkretūs apkaltos aspektai (pradžios, pabaigos ar konstitucinės justicijos intarpo; žr., pvz., Konstitucijos 107 str. 3 d. 4 p.) tose nuostatose reglamentuojami ir kokiems konkrečioms subjektams (Seimo nariui ar Respublikos Prezidentui) adresuojamas tose nuostatose įtvirtintas reglamentavimas. Taigi būtina matyti *vientisą* apkaltos pagrindų konstitucinio įtvirtinimo sistemą, nesvarbu, kiek ir kokių specifinių „vidinių blokų“ joje galima sąlygiškai išvelgti.

2. Todėl analizuojant Konstitucijoje nurodomą „apkaltą“ kaip atitinkamo proceso ar bylos specifiką perteikiančią kategoriją, pirmiausia reikia tinkamai suprasti jos sisteminių konstitucinių įtvirtinimų: šią kategoriją nurodanti (ar į ją nukreipianti?) Konstitucijos nuostata pagal Konstitucijos vientisumo principą yra ne fragmentas, bet fragmentus apimanti konstrukcijos dalis, taigi ne tiek atskirybė, kiek sąlyginė priklausomybė tam tikrų pareigūnų *pašalinimo iš pareigų ar jų mandato panaikinimo apkaltos proceso tvarka institutui*, trumpiau tariant – *apkaltos institutui*.

Šio instituto pagrindams pirmiausia priskirtinos *devynios* Konstitucijos nuostatos (žr. toliau, t. y. 4 skirsnį). Jos apima ne tiek „autonominių“, kiek „sisteminių“ konstitucinių turinį („norminių krūvi“), t. y. negali būti tinkamai suprantamos vien pagal izoliuotą aiškinimą, juolab pagal jas hipotetiškai „konkretinančių“ Seimo statuto nuostatų formuluotes.

Paprasciau tariant, dar nepažiūrėjus į Seimo statutą ir nežinant (ar nesureikšminant „pažiūrėjimo“ ir tariamo žinojimo), kaip pagal to Statuto nuostatas gali (turi) būti atliekamas pareigūno pašalinimas iš pareigų (ar mandato panaikinimas) apkaltos proceso tvarka, būtina konceptualiai suvokti tokio pašalinimo (mandato atėmimo), grindžiamo specifiniu (*neprokuroriniu*) apkaltinimu, esmę, tikslą (paskirtį), pagrindus, tinkamus ir netinkamus procedūrinius variantus, t. y. visa tai, ką bendrai galima vadinti apkaltos instituto pagrindais ir (jų kontekste išvelgtina) esme.

Šiame kontekste verta pasakyti, kad nors „apkalta“, kaip terminas, Konstitucijos tekste nevartojamas atsietai nuo žodžio „procesas“ ar „byla“, jis, kaip apkaltos proceso ir pagal jį nagrinėjamos bylos *santrumpa* ar lygiavertė – *daugiau materialiai, kategorija* įsitvirtino tiek Konstitucinio Teismo aktuose, tiek mokslinėje literatūroje bei žiniasklaidoje, tiesa, visiškai neišstumdamą (neužgoždamą) tarsi sinonimu laikomos kategorijos „apkaltos procesas“.

Tai galima pateisinti įvairiai, pvz., taip: a) jei yra „apkaltos byla“ (Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.), tai yra (turi būti išvelgiama) ir tokia materialiai kategorija kaip „apkalta“ bei jos procedūrinis techniniu „priklausiniu“ esanti „byla“ ar jos nagrinėjimo „procesas“; b) lietuvių teisinėje kalboje nėra kitų, alternatyvių terminų, tinkančių perteikti tarptautinį (anglų saksų) *impeachment*, o be jo apskritai nėra kitų alternatyvių (paplitusių teisinių) terminų ir jais perteikiamų kategorijų, kurie(ios) būtų įtvirtinti(os) kitų valstybių konstitucijose ar konstitucinėje jurisprudencijoje ir galėtų būti laikomi(os) tikroju „lietuviškos apkaltos“ analogu, prototipu.

3. Pažymėti verta ir tai, kad dviejų žodžių junginys „apkaltos institutas“ yra pakankamai tikslus, kad būtų galima apibendrintai perteikti X ar Y subjekto pašalinimo iš pareigų (ar jo mandato panaikinimo) apkaltos proceso tvarka esmę, t. y. ši kalbinė konstrukcija priimtina ne vien glaustumo ir trumpumo sumetimais.

Be to, Konstitucinis Teismas, 1999 m. gegužę, 2001 m. sausį ir ypač 2004 m. kovo–gegužės laikotarpiu daug syk pavartodamas žodžius „apkaltos institutas“⁸, tarsi patvirtino, kad nebūtina ir netinkama vietoj šių dviejų žodžių jungties „išsiplėsti“ (tiksliau „susisiaurinti“) iki „apkaltos bylos instituto“ ar „apkaltos proceso instituto“, nors, tiesa, „ankstyvojoje“ (1999 m.) šio Teismo doktrinoje buvo mėginta eiti (pasukti) „apkaltos proceso instituto“ matymo keliu⁹, tačiau ši teorinė kryptis vėliau išblėso ir nebuvo minima, tuo tarsi tyliai pripažįstant jos pirminio įvardijimo netinkamumą „materialinės apkaltos teisės“ požiūriu (žr. toliau, t. y. 3 skirsnį).

Žinoma, preciziniu ir formaliu požiūriu galima kalbėti (ir) apie Respublikos Prezidento ir tam tikrų teisėjų pašalinimo iš pareigų bei Seimo nario mandato atėmimo apkaltos proceso tvarka institutą (ar *subinstitutą*), dar platesniu požiūriu – tam tikrų

8 „Viena iš šios viešos demokratinės kontrolės formų yra konstitucinis apkaltos institutas: [...]“; „Apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra [...]“; „Kitoks Konstitucijos nuostatų aiškinimas padarytų teisiskai beprasmi, betikslį patį konstitucinį apkaltos [...] institutą, [...]“ (KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas); „atsižvelgiant į konstitucinio apkaltos instituto, kaip pilietinės Tautos savisaugos priemonės, kurią taiko Seimas, svarbą, [...]“; „nustačius pernelyg didelį tokią grupę sudarančių Seimo narių skaičių, būtų paneigta demokratinė apkaltos instituto prigimtis“ (KT 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas).

9 „Apkaltos proceso institutas (išryškinta – E. Š.) Lietuvos konstitucinėje sistemoje sietinas su [...]“ (KT 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas; žr. Oficialiosios doktrinos nuostatos 1993–2009, p. 616).

pareigūnų patraukimo konstitucinėn atsakomybėn apkaltos proceso tvarka ir iš dalies konstitucinės justicijos proceso tvarka (žr. toliau) „kompleksinį“ institutą. Tačiau toks perdėtas tikslumas, susijęs su terminijos „perkrova“ tam tikro reglamentavimo esmei apibendrintai perteikti, vargu ar mokslškai prasmingas, taigi daugiau nei abejotinas analitiniu požiūriu.

2. Apkaltos instituto konceptualios sampratos reikšmė

Apkaltos instituto įžvalgos Konstitucijos tekste ir potekstėje bei su tuo susijusios abstrakcijos gali atrodyti kaip teisės studijų pradžiamoksliui tinkantys išvedžiojimai, neturintys apčiuopiamos praktinės reikšmės...

Tačiau „praktiškam“ juristui ar juo tapti siekiančiam šių eilučių skaitytojui nederėtų būti kategoriškam ir visiškai neigti abstrahuoto teorinio konceptualumo reikšmę. Ant- raip, matyt, nepavyktų atsakyti, kokia konkrečia rašytine taisykle (norma arba principu) reikėtų (reikėjo) vadovautis, pavyzdžiui, toje unikalioje rašytinio teisinio reglamentavi- mo *vakuumo* situacijoje, kurioje 2004 m. atsidūrė J. B. – nei ilgalaikės, nei trumpalaikės vizos (leidimo būti Lietuvoje) neturėjęs užsienio valstybės pilietis, esmingai susijęs su apkaltos Respublikos Prezidentui 2004 m. raida ir tiesiogiai nurodytas bei kvalifikuotas (Lietuvos pilietybės požiūriu) Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime¹⁰.

Šis pavyzdys leidžia teigti, kad jei žingeidus apkaltos konstitucinio įtvirtinimo vertintojas (interpretatorius) nesugebėtų sistemškai išvelgti nerašytų taisyklių, pagal kurias galima tinkamai (protingai ir proporcingai) kvalifikuoti faktinį užsieniečio (buvu- sio Lietuvos valstybės piliečio) J. B. buvimą Lietuvos Respublikos teritorijoje neturint tam būtinų dokumentų (leidimų) 2004 m. pradžioje, tai jam dar sunkiau būtų sistemiš- kai suvokti ir suformuluoti tokias apkaltos užuomazgas, kurios gali kilti iš „konkrečių veiksmų“ (Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.), kuriais Lietuvos pilietybė suteikiama išimties tvarka, juolab tokius bendruosius ir konceptualiai diskutuotinus apkaltos aspektus, kurie susiję, pavyzdžiui, su:

– oficialaus (neprivataus) (*ap*)kaltinimo *pažeidus teisę*¹¹ idėja, glūdinčia žodyje „apkalta“, tokio kaltinimo teisinį (konstitucinį, ne politinį) pobūdį, pasireiškiantį per jo sąsają su „šiuurkščiu Konstitucijos pažeidimu“, „priesaikos sulaužymu“ ar *padary- to nusikaltimo paaiškėjimu*, juolab tokio kaltinimo inicijavimo (teikimo Seimui ar „palaikymo“¹² Konstituciniame Teisme) ir galutinio „patvirtinimo“ variantus, kuriuos pagal Konstituciją galima (negalima) įtvirtinti „valstybinėje“ (t. y. ordinarinėje) teisėje, kai Seimo statute nustatoma „apkaltos proceso tvarka“ (Konstitucijos 74 str. 2 sakiny),

10 Žr.: Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimo konstatuojamosios dalies XIII skyrių, kuriame konstatuota: „Taigi nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo dienos Jurij Borisov, turintis Rusijos Federacijos pilietybę, nėra Lietuvos Respublikos pilietis.“

11 Daugiau žr.: Šileikis, E. Apkaltos formų įžvalgos kaltinimo pažeidus teisę kontekste (atiduota spaudai, t. y. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto leidiniui – *Liber Amicorum J. Prapiesčiui*. Švedas, G. (ats. red.). Vilnius, 2012).

12 Daugiau žr. *ibid.*

o Konstitucinio Teismo įstatyme (žr. Konstitucijos 102 str. 2 d.) – šio Teismo „įgaliojimų vykdymo tvarka“, taigi konstitucinės justicijos proceso tvarka;

– atskaitos taškais, pagal kuriuos – parlamentarizmo, pagrindinių asmens teisių užtikrinimo, valdžių padalijimo, teismų nepriklausomumo ar Konstitucijos apsaugos principų kontekste – turėtų būti sukonkretinamos tos Konstitucijos, Seimo statuto ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos, kurios 2004 m. kovą–balandį (pasiekus apkaltos valstybės vadovui kulminaciją!) tiesiogiai *nieko nesakė* apie apkaltos klausimų („konkrečių veiksmų“) nagrinėjimo Konstitucinio Teismo posėdyje tvarką (jų nesupravo) (žr. Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.) ir tokio nagrinėjimo rezultato teisinę galią (ir apimtį) Seime nebaigtos „apkaltos bylos“ atžvilgiu (žr. Konstitucijos 107 str. 3 d.).

Tiesa, verta pripažinti, kad tam tikros abejonės dėl apkaltos instituto išvalgos gali būti siejamos su tuo, kad išsamiausia (informatyvi) apkaltos santykių tiesioginio konstitucinio reglamentavimo dalis – Konstitucijos 74 straipsnis kaip formalusis instituto norminio krūvio „epicentras“¹³ – įterptas į Konstitucijos V skirsnį („Seimas“), kuriame įtvirtinti Seimo konstitucinio statuso (įskaitant darbo tvarką) pagrindai¹⁴. Jie per apkaltos institutą susisieja ne tik su Seimo nario, bet ir su Respublikos Prezidento ir tam tikrų teisėjų statuso pagrindais. Tai gali sudaryti įspūdį, kad apkalta iš dalies (bent formaliai) gali būti suprantama ir kaip „kito“ didesnio instituto – Seimo darbo tvarkos instituto – sudėtinė dalis (*subinstitutas*), juolab kad apkaltos proceso tvarka turi būti nustatyta Seimo statute (Konstitucijos 74 str. 2 sakiny), kuris taip pat nustato „Seimo darbo tvarką“ (Konstitucijos 76 str.) ir todėl laikytinas vienu iš Seimo darbo tvarkos instituto šaltinių.

Tačiau, nesureikšmint Konstitucijos skirsnių pavadinimų ir šiuos skirsnius sudarančių (juose įterptų) formuluočių, galima samprotauti, kad tam tikrų pareigūnų pašalinimas iš pareigų ar jų mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka negali būti laikomas išimtinai Seimo statuso ar darbo tvarkos instituto komponentu vien todėl, kad:

a) su apkalta esmingai siejasi ne tik Seimo nario, bet ir Respublikos Prezidento bei tam tikrų teisėjų konstitucinis statusas. Todėl nelogiška dalį normų, reglamentuojančių minėtų pareigūnų įgaliojimų baigtį, priskirti Seimo darbo tvarkos institutui;

b) su apkalta susijusi ir Konstitucinio Teismo darbo tvarka (Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.), kuri negali būti laikoma Seimo darbo tvarkos dalimi (nepriklausomai nuo to, ką apie tai sako Seimo statuto nuostatos, reguliuojančios Seimo kreipimąsi į Konstitucinį Teismą dėl pradėto apkaltos proceso);

13 Šis norminis ir „redakcinis techninis“ konstitucinio apkaltos instituto centras, pasirodo, atlieka tam tikrą „meškos paslaugą“, t. y. gana smarkiai riboja ir teberiboja ne tik akademinę moksline, bet ir oficialiąją jurisprudenciją bandant (1999–2004 m. ir vėliau) išvystyti *papildomus* esminius apkaltos aspektus *kitose* Konstitucijos (ypač 105 str. 3 d. 4 p.) nuostatose, iš kurių apkaltos kontekste galima išvesti *konstitucinės justicijos procesą* kaip atsvarą ir papildinį „apkaltos proceso tvarkai“ (žr. toliau, t. y. 5 skirsnį).

14 Šiame Konstitucijos skirsnyje įtvirtinti ne tik Seimo, bet ir atitinkamai Seimo nario (60–63 str.), taip pat Seimo kontrolierių (73 str.) teisinės padėties pagrindai, kuriuos galima vadinti atitinkamais institutais, o preciziniu požiūriu – ir kiti „giminingu“ teisės principų ir normų grupių (sistemų) pradmenys, pvz., savitas įstatymų leidybos konstitucinis institutas (68–72 str.), pastarojo kontekste – Respublikos Prezidento (atidedamojo) veto institutas (71 str., 72 str.), pirmalaikių Seimo rinkimų institutas (58 str.) ir t. t.

c) apie apkaltą tiesiogiai kalbama įvairiuose (keturiuose) Konstitucijos skirsniuose¹⁵, kurių sistemiškai negalima sieti tik su Seimo darbo tvarkos institutu;

d) Seimo statutas yra specifinis teisės aktas, kuriame nustatytos apkaltos proceso tvarkos (Konstitucijos 74 str. 2 sakiny) ir Seimo darbo tvarkos (Konstitucijos 76 str.) iš principo negalima priskirti vienam („parlamento darbo tvarkų“) megainstitutui, antraip normas, kurios reglamentuoja Respublikos Prezidento ar Vyriausybės galimybes dalyvauti įstatymų leidybos procese, taip pat tektų laikyti... Seimo darbo tvarkos instituto dalimi (*subinstitutu*). Pakankamai akivaizdu, kad Respublikos Prezidento *veto* teisė (Konstitucijos 71 str., 72 str.) ar Vyriausybės išimtinė teisė teikti Seimui naujos ministerijos steigimo projektą (Konstitucijos 67 str. 8 p.) nėra viso labo Seimo darbo tvarkos ar jo statuso pagrindų dalis.

Taigi yra pakankamas pagrindas konceptualiai (iš dalies) „atskirti“ Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtintus apkaltos pagrindus nuo kitų V skirsnyje esančių nuostatų (išskyrus 63 str. 5 p.¹⁶), nustatančių Seimo statuso ir kartu darbo tvarkos pagrindus, ir tą „atskirtą“ materiją sistemiškai susieti su kitų Konstitucijos skirsnių nuostatomis (ypač 105 str. 3 d. 4 p., o per šią nuostatą – 107 str. 3 d.).

Visa tai turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Tai skeptiškam skaitytojui galima pagrįsti papildomu argumentu, kad tinkama apkaltos instituto įžvalga leidžia analitiškai vertinti tiek Seimo statute nustatytą *senaties termino nebuvimo* pagal „pirmą“ ir „antrą“ apkaltos procedūrinį pagrindą principą¹⁷, tiek Konstitucijos pataisos projektus (jų variantus), kuriais gali būti įgyvendintas minėtas EŽTT 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *R. Paksas prieš Lietuvos Respubliką*, juolab politikų, žurnalistų ar politologų pareiškimus apkaltos sampratos klausimu, pavyzdžiui, Seimo narių grupės atstovo Č. Juršėno argumentus, kurie (kaip klasikinė pozicija *impeachment*’o tematika) nurodyti Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarime (taigi likus daugiau nei 4 metams iki gausybės apkaltos aspektų sampratos pokyčių 2004 m.): „Apkalta traktuotina kaip politinės konstitucinės atsakomybės klausimo sprendimas pagal parlamentines procedūras ir dėl to ji laikytina *demokratijos išraiška* (išryškinta – E. Š.). Tai yra ne teisminis, bet parlamentinis procesas.“¹⁸

Tokia pozicija dabar (po 2004 m. oficialiosios doktrinos¹⁹) turi būti tikslinama (koreguojama), įterpianč (a) *teisinės valstybės išraiškos elementą*, taip pat (b) *konstitucinės justicijos proceso elementą*, t. y. įžvelgiant apkaltos instituto esmės sampratoje įvykusį

15 Penktame Konstitucijos skirsnyje esančiuose 63 str. ir 74 str., šeštame VI skirsnyje – 86 str., 88 str., 89 str., aštuntame skirsnyje – 105 str., 108 str., devintame skirsnyje – 116 str.

16 „Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai [...] Seimas panaikina jo mandatą apkaltos proceso tvarka“ (63 str. 5 p.).

17 Pagal Seimo statuto (2004 m. lapkričio 9 d. redakcija) 229 straipsnį „Teikimo pradėti apkaltos procesą senatis“ 2 dalyje nustatyta, kad „Teikimui pradėti apkaltos procesą tuo pagrindu, kad asmuo šiuurkščiau pažeidė Konstituciją ar sulaužė priešaišką, senaties terminai netaikomi.“ Pagal tokią nuostatą (ir jos ryšį su to paties straipsnio 1 dalimi: „Teikimui pradėti apkaltos procesą tuo pagrindu, kad asmuo įtariamasis padaręs nusikaltimą, galioja Baudžiamajame kodekse nustatyti senaties terminai“) gali susidaryti ir toks įspūdis, kad esą galima apkaltinti Respublikos Prezidentą, kad jis prieš 3, 5, 10 ar 15 metų šiuurkščiau pažeidė Konstituciją, nepriklausomai nuo to, ar tuo metu ėjo (nėjo) Respublikos Prezidento pareigų.

18 KT 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas.

19 Žr.: Šileikis, E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. *Konstituciniai valdžių sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2008, p. 94–111.

„substancijos pasislinkimą“: šiek tiek „nutolstant“ nuo demokratijos ir esmingai „priartėjant“ prie teisinės valstybės idėjos (žr. toliau).

Tas pats (tik kur kas labiau) pasakytina apie prielaidas gebėti suvokti ir vertinti tokius doktrininis Konstitucinio Teismo nusistatymus pamatiniais apkaltos aspektais (tarp jų – lemiančiais bendrąjį apkaltos instituto sampratos pokytį), kaip antai:

– „Seimo nario apkalta Lietuvos teisės sistemoje yra konstitucinis institutas“²⁰. Šiais žodžiais pabrėžiama, kad ne įstatymų, bet Konstitucijos leidėjo valia lemia Seimo nario apkaltos, kaip „juridinės galimybės“, „teisinio reiškinių“ ar „precedento“, buvimą ir kad to supratimas negali būti tapatinamas su Seimo statuto formuluočių supratimu, kadangi Lietuvos teisės sistemos pagrindą sudaro konstitucinės nuostatos, kurių „konkretinimas“ ar „detalizavimas“ priskirtinas ne Seimui, bet Konstituciniam Teismui. Be to, pacituotus žodžius galima suprasti ir tuo *šiam tyrimui svarbiu* aspektu, kad institutu (ar *subinstitutu*) gali būti laikoma tiek visų trijų kategorijų (valstybės vadovo, tautos atstovų ir tam tikrų teisingumo vykdytojų) pareigūnų apkalta, tiek kiekvienai iš šioms trimis kategorijoms priskirtinų pareigūnų apkalta, pavyzdžiui, Seimo nario apkalta, kuri yra specifinė (palyginti su Respublikos Prezidento apkalta!), nes gali būti „supaprastinta“, t. y. susijusi su Seimo nario *imuniteto* atėmimu ir pirmiau įvykstančiu *patraukimu baudžiamojon atsakomybėn* (kas Respublikos Prezidento atveju galėtų vykti tik vėliau, t. y. atvirkščiai: pirmiau patraukimas konstitucinėn, vėliau – baudžiamojon atsakomybėn²¹);

– „[...] pagal Konstituciją įgaliojimus apkaltos procese turi dvi valstybės valdžios institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. Kiekvienai iš šių valstybės valdžios institucijų Konstitucijoje yra nustatyti jos funkcijos apkaltos procese atitinkantys įgaliojimai [...]“²². Šiais žodžiais, matyt, bandoma subtiliai (netiesiogiai) pasakyti, kad nors apkaltos procesas formaliai vyksta (vykdomas) tik Seime (ne Konstituciniame Teismas) ir yra reglamentuojamas Seimo statuto (ne Konstitucinio Teismo įstatymo) nuostatomis, tačiau šio proceso raidos ir baigties atžvilgiu suverenių įgaliojimus (tebūnie tam tikra apimtimi) turi konstitucinė justicija, ir tai yra apkaltos „institucionalizacijos“ Lietuvoje *specifika*;

– apkalta nėra grindžiama tautos atstovybės (Seimo) ir apkaltinto valstybės vadovo ar Seimo nario konfliktu, kadangi ji grindžiama tautos, veikiančios per jos atstovus – Seimo narius, ir kaltinamo pareigūno santykiu, kurio „įtampa“ negali būti šalinama referendumu ar kitokiu apkaltinto asmens „išteisinimu“ ar „reabilitavimu“ įgyvendinant tiesioginę demokratiją²³. Iš šių žodžių darytina išvada, kad apkaltinto pareigūno „populiarumas“ ar „reitingai“ (pagal sociologinių apklausų rezultatus) nėra ir negali būti

20 KT 2001 m. sausio 25 d. nutarimas (žr. Oficialiosios doktrinos nuostatos 1993–2009, p. 620).

21 Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartį baudžiamoje byloje Nr. 2K-7-544/2005; Šileikis, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*. 2006, 1: 13–31.

22 KT 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas (taip pat 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas).

23 Plg. KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą: „Seimo, kaip Tautos atstovybės, sprendimas apkaltos proceso tvarka [...] kartu yra Tautos suverenių galių vykdymas per jos demokratiškai išrinktus atstovus. [...] toks Seimo sprendimas negali būti pakeistas ar panaikintas referendumu, rinkimų ar kuriuo nors kitu būdu.“

apkaltos inicijavimo ir vykdymo, juolab maksimalaus baigimo pašalinant iš pareigų (ar atimant mandatą) pagrįstumo ir teisėtumo kriterijumi;

– Seimo nario, taigi ir Seimo Pirmininko, apkaltos negali inicijuoti Respublikos Prezidentas, kadangi apkalta savo prigimtimi laikytina parlamentiniu procesu, tad jo iniciatyva gali kilti tik iš pakankamai gausios Seimo narių grupės²⁴. Šiais žodžiais, matyt, siekiama pasakyti ir tai, kad valstybės vadovas, skirtingai nei apkaltinamąjį nuosprendį priimantis bendrosios kompetencijos teismas, Seimo statuto nuostatų formuluotėmis negali būti siejamas nei su įprastos apkaltos iniciatyvos stadija (apeinant Seimo narių pateikiamą ir palaikomą „kaltinimą“), nei su „supaprastintos“ apkaltos pradžia (kuri galima be kaltinimo, esant minėtam įsiteisėjusiam teismo nuosprendžiui), kadangi istoriškai pilietinė visuomenė ir teisinė tauta (piliečių bendruomenė) gynybą *impeachment*’o būdu įgyvendina per tautos atstovybę, bet ne per vienasmenę „valstybės vadovybę“.

Tarp šių keturių Konstitucinio Teismo teiginių yra ryšys: *pirmasis* teiginys rodo, kad instituto (kaip tam tikra idėja ar keliomis idėjomis persmelktų normų ir principų grupės) kategorija yra ne tik mokslinių ar pedagoginių tyrinėjimų, bet praktinio konstitucinės ir ordinarinės teisės normų sisteminio vertinimo ir taikymo įrankis (priemonė); *kiti trys* teiginiai atspindi giluminių apkaltos instituto (materialinių ir procesinių) aspektų supratimą, jų sisteminio teleologinio ar istorinio išvedimo (įvardijimo) jurisprudencijoje galimybes.

Taigi konceptualios apkaltos instituto sampratos reikšmė pasireiškia tuo, kad ši samprata nesietina vien tik su abstrahuotomis mokslinėmis įžvalgomis, ji priskirtina „taikomajai“ analitinei jurisprudencijai, kurios pagrindu galima tinkamai vertinti konkrečius apkaltos (Seimo nariui Audriui Butkevičiui, Respublikos Prezidentui Rolandui Paksui ar Seimo nariui Linui Karaliui) „precedentus“, juos atitinkamai lėmusias Seimo statuto nuostatas ir jų aiškinimus ar konstitucingumo vertinimus, pateiktus Konstitucinio Teismo aktuose.

Jei ir tokie argumentai neįtikina kritiško skaitytojo, kuris, kaip R. Posner „Jurisprudencijos problemose“²⁵ nurodyto JAV teisės sistemos struktūros nekvestionuojančių studijų gerbėjas, priešišškai nusistatęs bet kokio akademinio „abstrahavimo“ ir „teoretizavimo“ atžvilgiu, jį turėtų priversti stabtelėti ir teoriškai moksliskai pamąstyti bent jau toks trumpokas Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimo žodžių junginys: „ginčijama nuostata Seimas įgyvendino savo diskreciją nustatyti *diferencijuotą apkaltos procesą* (išryškinta – E. Š.)“²⁶. Šio sakinio neįmanoma tinkamai suvokti, paaiškinti ir vertinti, jei prieš tai nesukonstruojama pakankamai vientiso, bet ganėtinai daug savitų *subinstitūtų* („normų ir principų blokų“, tarp jų – „supaprastintos“ apkaltos) apimančio „kompleksinio“ apkaltos instituto samprata.

Aiškumo (ir kolegų „procesualistų“ kontrargumentų atrėmimo) labai toliau tikslinga sukonkretinti, kad moksliskai išgrynintas „apkaltos institutas“ sudaro prielaidas konceptualiai apimti tiek „apkaltos materialinę teisę“, tiek „apkaltos procesinę teisę“,

24 Plg. KT 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas.

25 Posner, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 14.

26 Žr.: Konstitucinio Teismo aktai, 3 knyga (1999–2001). p. 865 (šio puslapio apačią).

t. y. (a) „apkaltos bylos nagrinėjimo teisė“ ir (b) „konstitucinės justicijos bylos, kuri pradėdama pagal Seimo paklausimą dėl išvados apkaltos bylai, nagrinėjimo teisė“.

3. Apkaltos „proceso“ ir „bylos“ institutų klausimas

1. Nepaisant pateiktų argumentų, kuriais bandoma pagrįsti apkaltos (o ne jos proceso ar bylos) instituto įžvalgos priimtinumą, tenka pripažinti, kad kiekvienas „idėjinis“ ar „prisiekęs“ proceso teisės specialistas (apologetas, kaip, pvz., BPK rengėjas ir jo komentarų bendraautoris P. Kuconis) gali iš dalies pagrįstai manyti, kad: a) tik per proceso teisę įmanoma suprasti materialinę teisę (jos veiksmingumą); b) kategoriškai atmestinas pasenęs teiginys, kad proceso normos esą viso labo „aptarnauja“ materialines normas²⁷; c) materialinės apkaltos teisės samprata, kuri pirmiausia yra sietina su moksline ir oficialiąja konstitucine jurisprudencija, nebūtinai reiškia supratimą apie procedūrinės apkaltos teisės sukonstravimo Seimo statute variantus, kurie priskirtini įstatymų leidėjo diskrecijai ir *ordinarinės* teisės sistemai (t. y. „valstybinės teisės šakai“).

Išties, Konstitucijoje daromos (matomos) apkaltos sąsajos su jos (jai skirtu) procesu ir byla pasunkina galimybes konceptualiai ir „terminologiškai“ atsieti (materialinę) apkaltos esmę nuo (procedūrinės) „apkaltos proceso tvarkos“ esmės. Paprasčiau tariant, nors ir įmanoma „nežiūrint į Seimo statutą“ (jame nustatytą „apkaltos proceso tvarką“) išvesti iš Konstitucijos daugybę apkaltos pirminių idėjų, principų ir taisyklių, tačiau toks materialiosios teisės išvedimas vis tiek „neuždengs“ visos ar didesnės apkaltos proceso teisės, kurią Seimas gali savaip sudėlioti (sukonstruoti) Seimo statute ir net (sąlygiškai) Konstitucinio Teismo įstatyme (!).

Tačiau vargu ar įmanoma įtikinti, kad esą nėra galimybių sukonstruoti tokią apkaltos instituto savasties ir pagrindų „materialinę įžvalgą“, kuri pakankamai apimtų *pagrindinius* procedūrinius apkaltos aspektus. Šiuo požiūriu apkaltos proceso teisė nėra savarankiška, jos pagrindiniai aspektai priskirtina materialinei apkaltos teisei (pagrindų įžvalgoms). Su tuo nesutinkant, tektų bergždžiai įtikinėti, kad esą tik Seimo statute (ir iš dalies, t. y. atitinkama apimtimi, Konstitucinio Teismo įstatyme) gali būti atskleista (iš šių teisės aktų išvedama), kada prasideda apkaltos byla ir kada ji „galutinai“ išnagrinėjama arba kada, kur ir kaip nustatomas „šurkštus Konstitucijos pažeidimas“ ar „padaryto nusikaltimo paaiškėjimas“...

Beje, Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendime pateiktas tam tikrų Seimo statuto nuostatų aiškinimas, kad jose „nėra reglamentuojamas asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečių veiksmų atitikties Konstitucijai nagrinėjimo Konstituciniame Teisme procesas (šiuos santykius reguliuoja Konstitucinio Teismo įstatymas)“, taip pat skatina ieškoti tokių konstitucinių įžvalgų, kuriomis apkaltos instituto samprata „dengtų“ ne tik apkaltos proceso tvarkos, bet netgi ir to *konstitucinės justicijos proce-*

27 Šis mokslinis teiginys rado atgarsį net ankstyvojoje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: „Teisės teorijoje ir teisės aktų taikymo praktikoje laikomasi principo, kad materialinės teisės normos turi pirmumą procesinių teisės normų atžvilgiu“ (1996 m. lapkričio 12 d. nutarimas), „Proceso normų paskirtis yra užtikrinti materialinės teisės normų įgyvendinimą“ (1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas).

so²⁸, kuris nulemia vieną iš dviejų apkaltos proceso raidos alternatyvų (apkaltos proceso pabaigimą, nesant reikiamų faktinių ir procedūrinių pagrindų, arba tęsimą, šiems pagrindams esant, tačiau tik tiek, kiek būtina Seimui apsispręsti dėl sankcijos skyrimo ar neskrymo), *pagrindus*.

Kitai variant, moksliskai priimtini tiek Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. ir 2001 m. sausio 25 d. nutarimų žodžiai, kurie pirmiausia (tiesiogiai) pabrėžia apkaltos reglamentavimo materialius teisinius aspektus – „toks apkaltos reguliavimas neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintiems apkaltos pagrindams“²⁹, tiek šių žodžių perfravimas, kuriuo, nekeičiant jų esmė, viso labo patikslinami juose savaime glūdintys procedūriniai aspektai: „toks apkaltos *parengiamosios procedūros* reguliavimas neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintiems apkaltos *proceso* pagrindams“.

Tiesa, negalima visiškai atmesti, kad Konstitucijoje (105 str. 3 d. 4 p.) pavartotas dviejų žodžių junginys „apkaltos byla“ apskritai gali būti tam tikra paskata (dingstimi) formuotis „apkaltos bylos institutu“ išvalgai ir jai skverbtis į mokslinę pedagoginę literatūrą (joje vartojamą terminiją). Tačiau nagrinėjant tokį (taip įvardijamą) institutą, galėtų būti atskleidžiama (perteikiama) tik labai nedidelė dalis to materialinio teisinio turinio, kuris susijęs su „konstitucinės justicijos byla“ (ji nesutampa su Seime pradėta „apkaltos byla“), t. y. *Konstitucinio Teismo kompetencija nagrinėti tokią konstitucinės justicijos bylą, kuri pagal Konstituciją (107 str. 2 d.) turi esminę reikšmę Seime pradėtos apkaltos bylos (tolesnei) raidai ir baigčiai*.

Panašiai galima vertinti konstitucinę kategoriją „apkaltos procesas“, kuri taip pat gali būti pakankama paskata (dingstimi) formuotis tik „jos“ *procesinę savastį* ir turinį apimančio instituto išvalgomis, juolab kad Konstitucinis Teismas, kaip minėta, 1999 m. gegužės 11 d. nutarime jau buvo bepradedęs kurti doktriną apie tai, kad „apkaltos *proceso institutas* (išryškinta – E. Š.) Lietuvos konstitucinėje sistemoje sietinas su [...]“³⁰, nors vėliau (2004 m.) šios krypties nebevystė, „apsistodamas ties“ apkaltos institutu³⁰, o juo ypatingus procedūrinius aspektus apimdamas nuoroda, kad apkalta yra ypatinga procedūra. Vadinasi, tiek materialinius, tiek procedūrinius apkaltos *kertinius* elementus bandoma apimti formuluojant doktrininę nuostatą: „Konstitucijoje įtvirtintas apkaltos – ypatingos parlamentinės procedūros – institutas“³¹.

Atsižvelgiant į visa tai verta rinktis mokslinę poziciją, kad savarankiško „apkaltos bylos instituto“ ir „apkaltos proceso instituto“ buvimo išvalgos iš esmės nesuponuoja sisteminė Konstitucijos (105 str. 3 d. 4 p., 107 str. 3 d.) nuostatų analizė. Tą patį galima išvesti iš 2004 m. ir vėlesnės oficialios konstitucinės doktrinos apkaltos tematika.

2. Šiame kontekste verta pažymėti, kad Konstitucinis Teismas apskritai (tarsi) vengia vartoti ir plėtoti kategoriją „apkaltos byla“, t. y. *neskiria šiai kategorijai didesnio dėmesio* ir todėl nėra sukūręs nors kiek iškalbingesnės teorijos apie „apkaltos bylos“ parlamentinį „pradėjimą“ ar „nagrinėjimą“.

28 Daugiau apie šį procesą žr.: Kūris, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*. 2011, 78: 7–27.

29 Žr.: Konstitucinio Teismo aktai, 3 knyga (1999–2001), p. 865.

30 Žr. 7 išnašą.

31 KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas.

Pastarasis aspektas gali kiek stebinti, kadangi vargu ar galima argumentuoti, kad žodžių „apkaltos byla“ pavartojimas vienoje Konstitucijos nuostatoje, skirtoje apibrėžti Konstitucinio Teismo kompetenciją, savaime nieko esmingo nesuponuoja, nes tų žodžių pasirinkimą (pavartojimą) esą nulėmė redakcinės techninės Konstitucijos projekto rengimo (derinimo) aplinkybės („priežastys“). Tačiau minėti Konstitucijos žodžiai iš principo yra pakankamai iškalbūs ir palankūs conceptualioms įžvalgoms, kadangi jais netiesiogiai pasakoma, jog:

a) dar iki Seimo kreipimosi į Konstitucinį Teismą yra (turi būti) pradėta būtent *apkaltos byla*, kuri, kaip tam tikro „keliamo“ klausimo „dokumentinis formatas“ ar „laikmena“, savaime rodo, kad apkalta ir jos inicijavimas ar svarstymas (visų Seime nagrinėjamų aktualijų kontekste) išsiskiria materialiniu procesiniu „juridizavimo“ savitumu;

b) Konstitucinis Teismas nei pradeda šią bylą, nei ją „perima“ (nagrinėja), bet „savo“ *konstitucinės justicijos byloje* patikrina tuos faktinius ir procedūrinius pagrindus, kurie būtini „toje“ kitoje (apkaltos) byloje, kuri pradėta Seime;

c) Seimas, gavęs Konstitucinio Teismo išvadą, turi baigti nagrinėti jo pradėtą apkaltos bylą, tačiau tai gali pradėti daryti ne nuo tos nagrinėjimo „būsenos“ ar „stadijos“, kuri buvo pasiekta prieš kreipiantis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, bet nuo Konstitucinio Teismo išvadoje patvirtintų apkaltos bylos faktinių ir procedūrinių pagrindų suponuojamo *konstitucinių įgaliojimų atėmimo (nutraukimo)* klausimo nagrinėjimo (daugiau žr. 5 skirsnį);

d) kiekvienos „bylos“, taigi ir „apkaltos bylos, nagrinėjimo raida ir baigtis neišvengiamai susijusi su atitinkamo klausimo galutiniu išsprendimu (žr. Konstitucijos 107 str. 3 d.). Šis klausimas apkaltos (ir „jos“ bylos) kontekste byloje yra *dvišypis*: susidedantis iš *pirminio* klausimo, ar apkaltai yra pakankami faktiniai ir procedūriniai jos pagrindai („konkretūs veiksmai“ ir juose pasireiškiantis „šturkštus Konstitucijos pažeidimas ar „priesaikos sulaužymas“), ir *antrinio* klausimo, ar ne mažiau kaip 3/5 (t. y. 85) Seimo narių pašalinis minėtais pagrindais apkaltintą pareigūną iš pareigų (ar panaikins jo mandatą). Siauresniu požiūriu „galutinai sprendžiamas klausimas“ (žr. Konstitucijos 107 str. 3 d.) tėra vienas: ar Konstitucinio Teismo išvadoje išnagrinėjus („išsprendus“) pakankamų apkaltos teisinių (faktinių procedūrinių) pagrindų buvimą klausimą, susidarys ne mažiau kaip 3/5 (t. y. 85) Seimo narių balsų dauguma išspręsti pašalinimo iš pareigų (mandato atėmimo) klausimą.

Kaip tik penktasis aspektas rodo, kad Konstitucijos žodžiai „pradėta apkaltos byla“ gana palankūs tiems Konstitucinio Teismo doktrinos *kritikams*, kurie, nesutikdami su apkaltos klausimo „galutinio sprendimo“ (pagal Konstitucijos 107 str. 3 d.) siauresniu supratimu, atskleistu minėtoje Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvadoje, galėtų teigti, kad kaip teisinėje valstybėje niekas (jokio teismo ar jo skyriaus pirmininkas, jokia teisėjų plenarinė sesija ar senatas) negali perimti iš teisėjo „jo bylos“, kol jis jos nebaigė nagrinėti, taip ir Seimo pradėtoje apkaltos byloje niekas negali galutinai išnagrinėti esminio jos klausimo, kol tos bylos Seimas nebaigė „galutinai“ nagrinėti.

Tačiau tokią galimybę kritikuoti Konstitucinio Teismo poziciją galima atremti būtent *materialinės* (ne procesinės) apkaltos teisės požiūriu:

pirma, Seimas iš principo turi sustabdyti „pradėtą apkaltos bylą“ arba iš karto po to, kai priima nutarimą dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą dėl jo išvados, arba po to, kai Konstitucinis Teismas pradeda nagrinėti šį Seimo kreipimąsi, kadangi *dvių bylų* – „apkaltos bylos“ ir „konstitucinės justicijos bylos“ – dubliavimasis nepateisinamas įvairių konstitucinių principų (ypač teismų nepriklausomybės) požiūriu;

antra, Konstitucinis Teismas, kaip minėta, neperima apkaltos bylos, bet „savo konstitucinėje justicijos byloje“ patikrina, ar yra tai, be ko ta kita – „apkaltos byla“ – Seime apskirtai negali būti pradama ir nagrinėjama;

trečia, toks teisminis patikrinimas, kuriuo „konstitucinės justicijos byloje“ pasakoma (konstatuojama), kad yra (buvo) „konkretūs veiksmai“ ir juose pasireiškiantis „šiurkštus Konstitucijos pažeidimas“ ar „priesaikos sulaužymas“, nėra *įsikišimas* į (sustabdytą) „apkaltos bylą“ ir būsimą jos „galutinį sprendimą“ (Konstitucijos 107 str. 3 d. požiūriu).

Tokius ir panašius argumentus būtų galima tęsti, tačiau tai būtų daroma ne pagal Seimo statuto procedūrinės nuostatas, bet pagal materialines konstitucines išvalgas, apimančias atitinkamus procesinius aspektus.

Visa tai leidžia sustiprinti mokslinį nusistatymą, kad tam tikros „giminingų“ Konstitucijos normų ir principų grupės atžvilgiu tikslinga konstruoti tokią instituto sampratą, kuri prasideda *raktiniais* žodžiais „apkaltos institutas“.

4. Apkaltos instituto pagrindų išvalgų variantai

1. Jei apkaltinto pareigūno pašalinimo iš pareigų (ar mandato atėmimo) „atlikimas apkaltos proceso tvarka“ pagal Konstituciją (žr. 74 str. 2 sakinį) turi būti nustatyta Seimo statute, tai Konstitucijos nuostatos, kuriose kalbama apie apkaltą, yra tokios tvarkos ir pagal šią tvarką „atliekamo“ apkaltos idėjos (esmės) įgyvendinimo sampratos *pirminiai formalūs* (rašytiniai) *pagrindai*.

Šiame kontekste svarbu atsižvelgti, kad atitinkamos Konstitucijos, juolab Seimo statuto formuluotės savaime neturėtų būti laikomos vieninteliais apkaltos „kompleksinio“ (konstitucinės ir „valstybinės“ teisės) *instituto pagrindais*, kadangi (a) apkaltos institutas apima gerokai daugiau nei kažko materialaus procedūrinį „atlikimą“ tam tikra „tvarka“, (b) Konstitucija turi ne tik tekstą, bet ir (vientisą) potekstę, juolab (c) jos tekstas bei jo teisminis aiškinimas yra inspiruotas ne tik Lietuvos 1918–1938 m. konstitucijų, kurios neminėjo apkaltos, bet ir užsienio valstybių konstitucijų formuluočių bei jų pagrindą sudarančių idėjų, taigi ir tokių nuostatų, kuriose vartojama apkaltai adekvačios kategorijos (kaip minėtas terminas „impeachment“).

Todėl apkaltos instituto pagrindus reikėtų suprasti ne tik „konkrečių veiksmų“ procedūrinio kvalifikavimo kontekste, t. y. ne tik A. Bacevičiaus³² išskiriamo „normatyvinio“, faktinio ir procesinio pagrindo požiūriu, bet ir plačiau, pirmiausia pagal *tris* išvalgos pakopas („nuo“ lengvesnės „link“ sunkesnės pakopos). *Pirmoje išvalgos pakopoje*

32 Bacevičius, V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111): 96.

– pagal Seimo statutą, jo nuostatų taikymo precedentus, iš dalies – istorinę ir lyginamąją konstitucinę jurisprudenciją; *antroje pakopoje* – pagal Konstitucijos rašytines nuostatas (formuluotes), kuriose tiesiogiai ar netiesiogiai (107 str. 3 d.) užsimenama apie apkaltą, ir šių nuostatų oficialiąją doktrininę sampratą; *trečioje pakopoje* – pagal bendruosius konstitucinius principus (visų pirma konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių nepažeidimo ir gynimo, valdžių padalijimo ir teisinės valstybės principus), kurie sudaro daugelio konstitucinių institutų pagrindų dalį ir kyla ne tik iš rašytinių Konstitucijos nuostatų, bet ir jų formulavimą galėjusių lemti idėjų ar jų oficialų aiškinimą inspiruoti pajėgių koncepcijų, juolab oficialių doktrininių Konstitucijos (ir ne tik jos: taip pat EŽTK, kitų tarptautinės teisės šaltinių!) aiškinimų.

Šios pirmailės triapakopės išvalgos kontekste apkaltos instituto pagrindus reikšminga sukonkretinti platesniu požiūriu, juos skirstant į:

a) pirminius ir antrinius, t. y. įtvirtintus Konstitucijoje ir Seimo statute; pirminiai pagrindai kildintini iš *devynių* Konstitucijos nuostatų, tiesiogiai reguliuojančių *apkaltos santykius*, grupės (63 str. 5 p., 74 str., 86 str. 2 d., 88 str. 5 p., 89 str. 1 d. 1 sak., 105 str. 3 d. 4 p., 107 str. 3 d., 108 str. 5 p., 116 str.) ir su ja neatskiriama susijusių bendrųjų konstitucinių principų, ypač Konstitucinio Teismo 2004 m. kovą nurodytų valdžios galių konstitucinio ribojimo, valdžių padalijimo ir teisinės valstybės principų³³, taip pat Konstitucinio Teismo 2004 m. balandį papildomai pabrėžtų asmens teisių ir laivių gynimo principų³⁴, kurie iš esmės buvo atskleisti dar Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarime (Seimo statuto nuostatų prieštaravimą Konstitucijai pagrindusiuose argumentuose dėl peržengtų apkaltos „supaprastinimo“ ribų);

b) formaluosius („rašytinius“) ir doktrininus, t. y. Konstitucijoje ar Seimo statute tiesiogiai įtvirtintus ir Konstitucinio Teismo logiškai sistemiskai ar teleologiškai išvestus, pavyzdžiui, apkaltos tikslo ir kartu padarinio (tam tikro kelio užkirtimo, t. y. ribotos galimybės užimti tas pačias – pagal prisaikdinimą lygiavertes – pareigas) ar apkaltos „supaprastinimo“ (taikant „trečią“ procedūrinį pagrindą; žr. toliau), doktrininio supratimo pagrindus;

c) istorinius ir aktualius („aktualizuotus“), t. y. matomus, viena vertus, Seimo statuto VIII dalies 1998 m. gruodžio 22 d. redakcijos ir jai reikšmingo Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimo požiūriu, kita vertus, Seimo statuto VIII dalies 2004 m. lapkričio 9 d. redakcijos ir ją nulėmusių Konstitucinio Teismo 2004 m. aktų kontekste, juolab pagal Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvadą, kuri rodo, kad naujaušias, „aktualizuotas“ Konstitucijoje (105 str. 3 d. 4 p.) abstrakčiai nurodytų „konkrečių veiksmų“ *pasireiškimo formų* supratimas apima ne tik valstybės paslapties atskleidimą, bet ir ilgalaikę nederintą, vienašališkai Seimo sesijos metu įgyvendintą, Seimo nario *poilsinę kelionę* į egzotiškas Azijos valstybes;

33 „Atskleidžiant Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punkte ir 107 straipsnio 3 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo turinį būtina atsižvelgti į Konstitucijos 74 straipsnio nuostatas, į Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatas, į konstitucinius valdžių padalijimo ir teisinės valstybės principus“ (KT 2004 m. kovo 31 d. išvados konstatuojamosios dalies III skyriaus 2 punktas).

34 „Apkaltos institutas Lietuvos konstitucinėje sistemoje sietinas ir su [...] konstituciniais asmens teisių ir laisvių apsaugos principais“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas).

d) organizacinius techninius, susijusius su apkaltos proceso parengimo, organizavimo, stabdymo ar tęsimo precedentais (apkaltos proceso A. Butkevičiui, R. Paksui, L. Karaliui atvejais³⁵), ypač Seimo sudaromos (ar nesudaromos) Specialios tyrimo komisijos posėdžiais (juos reglamentuojančių normų dalis pagal Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimą gali būti nepriskiriama apkaltos institutui ir jo oficialiajai doktrinai tiek, kiek atitinkamos normos įtvirtintos viso labo pačios minėtos Komisijos patvirtintame jos darbo reglamente), *viešuoju* Konstitucinio Teismo posėdžio ir *šalių ginčų* pobūdžiu bei trukme, taip pat baigiamojo Seimo „apkaltos posėdžio“ (ir pirmininkavimo jame) praktika;

e) lyginamuosius ir tarptautinius, matomus ne tik JAV konstitucijoje³⁶, bet ir, kaip pasirodo, su ja nesuderinamoje (jos akivaizdžiai *nebeatitinkančioje*) Europos žmogaus teisių konvencijoje, kuri, pasak minėto Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimo (byloje *Paksas prieš Lietuvą*), draudžia neproporcingą – *negrįžtamą* (neterminuotą) – pasyviosios rinkimų teisės būti parlamento nariu ribojimą, kylantį iš pareigūno pašalinimo iš pareigų *impeachment*’o tvarka.

Be to, kaip minėta, apkaltos instituto pagrindų sistemoje galima (reikėtų) matyti šio instituto *taikymo* tam tikram pareigūnui (tris) *abstrakčius procedūrinius* pagrindus – šiuokštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą ir padaryto nusikaltimo paaiškėjimą (Konstitucijos 74 str.), ir pagal juos kvalifikuojamus *faktinius* („konkrečių veiksmų“ pagal Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.) pagrindus, dėl kurių pradedama „apkaltos byla“.

2. Detaliau tyrinėjant tris procedūrinius pagrindus, svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas juos visus – iš pažiūros „atskirus“, nurodytus Konstitucijos 74 straipsnyje vartojant žodžius „arba“ ir „taip pat“ – 2003 m. gruodį ir 2004 m. gegužę konceptualiai *sujungė* taip, kad „paskutiniai“ du buvo pajungti (*subordinuoti*) „pirmajam“ ir todėl *nustoją būti savarankiški*³⁷.

Tokiame kontekste stebinti gali tai, kad, pirmąsyk (1999 m. gegužės 11 d. nutarime) išsamiai aiškindamas „trečiąjį“ procedūrinį pagrindą („paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“), Konstitucinis Teismas jį ryškiai atribojo kaip specifinį, leidžiantį vykdyti ir baigti „supaprastintą“ apkaltą remiantis įsigaliojusiū apkaltinamuoju nuosprendžiu (išeity: *be Konstitucinio Teismo išvados!*) ar netgi pagal viso labo *įtarimą* padarius nusikaltimą (kai nustatytas ne tik nusikaltimo faktas, bet ir pareigūnas, padaręs

35 Žr.: *Apkaltos procedūra prieš Seimo narį Audrių Butkevičių*. Vilnius, 1999; *Prezidento apkalta 2003–2004. Dokumentų rinkinys*. Sudarytojas Vaičaitis, V. A. Vilnius, 2005; KT 2010 10 27 išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

36 Žr.: JAV konstitucija. *Užsienio šalių konstitucijos*. Sudarytojai Jarašiūnas, E.; Mesonis, G. Vilnius, 2004, p. 268–287; Luchterhandt, O., *supra* note 2, p. 164–168, 182.

37 „Antrojo“ pagrindo sąsaja su „pirmuoju“ atskleista KT 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime, o „trečiojo“ pagrindo pajungimas („subordinacija“) „pirmajam“ išryškintas KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarime: „Todėl Seimui, sprendžiančiam, ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą *už nusikaltimo padarymą* (išryškinta – E. Š.), pagal Konstituciją tenka atsakomybė *išsiaiškinti, ar nusikaltimo padarymu kartu nebuvo šiuokščiai pažeista Konstitucija* (išryškinta – E. Š.), sulaužyta priesaika.“ (KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo konstatuojamosios dalies III skyriaus 8 punkto 3 pastraipa).

nusikaltimą)³⁸. Vėliau, 2004 m. kovą, Konstitucinis Teismas vėl užsiminė apie apkaltą, grindžiamą akivaizdžiai paaiškėjusiu nusikaltimu, kuris dar formaliai neįrodytas³⁹. Net 2004 m. balandžio 11 d. nutarime dar buvo pripažįstamas trečiojo pagrindo savarankiškumas (pirmojo atžvilgiu)⁴⁰. Taigi net trijuose nutarimuose nebuvo net užsiminta apie tai, kad „trečiojo“ apkaltos procedūrinio pagrindo taikymo atveju Seimui gali tekti atsakyti „supaprastintos“ apkaltos modelio ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, kuri šiaip privaloma tik dėl „pirmojo“ (o jo kontekste – ir dėl „antrojo“) pagrindo (Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.). Todėl išties sunku nesistebėti⁴¹, kodėl 2004 m. gegužės 25 d. nutarime oficiali jurisprudencija pasuko kontraversiška „pirmojo/antrojo“ ir „trečiojo“ apkaltos procedūrinio pagrindo jungties (tapatinimo) linkme (pakraipa).

Šios linkmės (pakraipos) mokslinis problemiškas gali būti matomas ir tas, kad ja pasukant (žengiant): a) iš principo sureikšminamas (tikrai daugiau nei tik „paminimas“, nors ir vartojami atsargūs – tarsi jokios esmingos nuorodos nereiškiantys – žodžiai „Šiame kontekste paminėtina“) *ordinarinėje baudžiamojoje teisėje* daromas nusikaltimų (nusikalstamų veikų) skirstymas į sunkius (nesunkius), tyčinius (netyčinius, neatsargius), savanaudiškus (nesavanaudiškus) ir... tokios nuorodos (į ordinarinę teisę) pabaigoje staiga pateikiama išvada, kad *ne kiekvienas* nusikaltimas reiškia Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą!⁴²; b) daugiau ar mažiau esmingai atitolstama nuo Konstitucijos *hermeneutinio* aiškinimo⁴³, t. y. istorinio Konstitucijos rengėjų apsisprendimo neapsiriboti tik šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo procedūriniais pagrindais, bet greta jo įterpti paaiškėjusio padaryto nusikaltimo (bet kokio, kurį galutinai ir neskundžiamai nustatytų ordinarinis teismas!) pagrindą; c) ne tiek „reinterpretuojamas“, kiek esmingai keičiamas „supaprastintos“ apkaltos doktrininis „aprobavimas“ pirmiausiai pateiktas Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarime.

38 „Asmens pašalinimas iš pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka *dėl įtarimo padarius nusikaltimą* (išryškinta – *aut.*) nesaisto teismo“ (KT 1999 m. gegužės 11 d. nutarimo konstatuojamosios dalies III skyriaus 7 punktas).

39 KT 2004 m. kovo 31 d. išvada: „[...] kai apkaltos pagrindas yra „paaiškėjęs, jog padarytas nusikaltimas“, ir jeigu asmens, kuriam taikoma apkalta, atžvilgiu *dar nėra įsiteisėjęs* (išryškinta – *aut.*) apkaltinamasis teismo nuosprendis“.

40 „Seime gavus įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, jame vykdomos apkaltos proceso metu teismo nuosprendis bei kiti teismų nagrinėjant baudžiamąją bylą priimti sprendimai nesvarstomi ir dėl jų teisėtumo bei pagrįstumo nediskutuojama. *Tokiu atveju Seime yra sprendžiamas tik valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų (Seimo nario mandato panaikinimo) klausimas* (išryškinta – *E. Š.*)“ (KT 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas).

41 Daugiau žr.: Šileikis, E. Apkaltos formų įžvalgos kaltinimo pažeidus teisę kontekste (atiduota spaudai, t. y. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto leidiniui – *Liber Amicorum J. Prapiesčiui*. Švedas, G. (ats. red.) Vilnius, 2012).

42 „Šiame kontekste paminėtina, kad baudžiamajame įstatyme numatyti nusikaltimai gali būti ne tik sunkūs, bet ir nesunkūs, jie gali būti padaryti ne tik tyčia, bet ir dėl neatsargumo, jie gali būti labiau arba mažiau pavojingi, jie gali sukelti labai sunkius padarinius ir tokius padarinius, kurie nėra sunkūs, jie gali būti savanaudiški arba nesavanaudiški, susiję su einamomis pareigomis (tarnyba) arba su jomis nesusiję ir t. t. *Nusikaltimo padarymas savaimė nereiškia, kad asmuo kartu pažeidė Konstituciją ar sulaužė priesaiką* (išryškinta – *E. Š.*)“ (KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo konstatuojamosios dalies III skyriaus 8 punkto 2 pastraipa, t. y. jos pradžia).

43 Žr.: Vaičiaitis, V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius, 2009.

Ta pačia abejotina linkme (pakraipa), beje, klusniai pasuko ir Seimas, jis 2004 m. lapkričio 9 d. atitinkamai pakeitė Seimo statuto nuostatas⁴⁴, nors tam pagal Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarime pateiktą „konsultaciją“ (instruktažą, sietiną su vadinamąja *soft law*), regis, nebuvo besąlygiškos būtinybės, kadangi *net nesant įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio...* „Seimo statute [...] galima nustatyti, kad tuo atveju, kai nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus, jo buvimą vykdydamas apkaltą gali konstatuoti pats Seimas be teisiųjų institucijų tyrimo“⁴⁵

Tiesa, nurodytą Konstitucinio Teismo pozicijos (dėl „trečio“ apkaltos procedūrinio pagrindo sampratos) pakeitimą ar, švelniau tariant „patikslinimą“, galima suprasti ir iš dalies pateisinti tuo požiūriu, kad konstitucinės justicijos išvada, kurios Seimas esą turėtų prašyti (ją gauti) net „supaprastintoje“ apkaltoje, pradėtoje be Specialiosios tyrimo komisijos (joje atlikto pirminio tyrimo bei jį apibendrinančios išvados), būtų *garantija apkaltintam asmeniui*, kad jam „nebus nepagrįstai taikoma konstitucinė atsakomybė“⁴⁶.

Be to, oficialiosios doktrinos formavimo formulė – ne „visa iškart“, bet „byla po bylos“⁴⁷ – leidžia papildomai pateisinti minėtos Konstitucinio Teismo pozicijos keitimą ar tikslinimą, teigiant, kad „trečio“ apkaltos procesinio pagrindo sąsają su Konstitucinio Teismo išvada samprata formavosi ne „visa iškart“ 1999 m. gegužės 11 d. ar 2001 m. sausio 25 d., bet 2004 m. kovą, balandį ir gegužę, kaip ėjo „byla po bylos“ apkaltos tematika.

3. Grįžtant prie kitų minėtų instituto konceptualios sampratos pagrindų, verta pažymėti, kad nepriimtina sureikšminti pirminius precedentinius šaltinius, susijusius su apkaltos A. Butkevičiui atveju, kadangi juos atitinkamai nulėmė nebegaliojančios Seimo statuto nuostatos ir pirminė, palyginti mažai (bei ribota apimtimi) išvystyta „supaprastintos“ apkaltos oficiali doktrininė samprata, pagal kurią paaiškėjęs padarytas nusikaltimas dar buvo laikomas „savarankišku“ procedūriniu apkaltos pagrindu.

Be to, konstituciniu požiūriu nepriimtina sureikšminti (absoluitinti) lyginamųjų apkaltos šaltinių. Tai akivaizdu vien tuo požiūriu, kad pirminėmis laikytinos apkaltos „maksimaliai rezultatyviaus“ įgyvendinimo *padarinio* idėjos, kurias suponuoja JAV konstitucija ir kurios buvo atitinkamai įgyvendintos („transplantuotos“) Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime, po minėto EŽTT 2011 m. sausio 6 d. sprendimo turi būti vertinamos kritiškai šių dienų teisinės valstybės (asmens teisių *proporcingo* ribojimo) požiūriu.

Šiame kontekste verta pažymėti ir tai, kad kitose valstybėse įtvirtinti apkaltos modeliai (jų pagrindai) rado atgarsį Lietuvos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarime pateiktame apibendrinime: „Apkalta siejama su griežtais reikalavimais. Pirma,

44 Seimo statuto (2004 m. lapkričio 9 d. redakcija) 239 str. 2 d.: „Seimas, gavęs įsiteisėjusio apkaltinamojo teismo nuosprendžio nuorašą, priima nutarimą pradėti apkaltos procesą konkrečiam asmeniui ir *kreiptasi į Konstitucinį Teismą išvados* (išryškinta – *aut.*), ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečiu nusikaltimu buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika.“

45 Žr. Oficialiosios doktrinos nuostatos 1993–2009, p. 626 (t. y. nuo šio leidinio puslapio pabaigos trečią pastaraipą).

46 KT 2004 m. kovo 31 d. išvada (žr. Oficialiosios doktrinos nuostatos 1993–2009, p. 623).

47 KT 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas (žr. Oficialiosios doktrinos nuostatos 1993–2009, p. 806).

ji gali būti taikoma tik tam tikriems pareigūnams, kurie paprastai išvardijami konstitucijoje (valstybės vadovui, aukščiausiesiems vykdomosios ir teisminės valdžios pareigūnams, o kai kuriose valstybėse – ir parlamento nariams). Antra, apkalta galima tik specialiai nustatytais pagrindais. Tokie pagrindai paprastai yra priesaikos sulaužymas, konstitucijos pažeidimas, valstybės išdavimas, taip pat įvairaus sunkumo nusikaltimai. Trečia, *apkaltos procesas dažniausiai vyksta parlamente, laikantis taisyklių, būdingų teisminiam nagrinėjimui* (išryškinta – aut.), o sprendimui priimti reikalinga kvalifikuota balsų dauguma. Ketvirta, rezultatyvaus apkaltos proceso padarinys yra *specifinė konstitucinė sankcija* (išryškinta – aut.) – asmens pašalinimas iš pareigų arba jo mandato panaikinimas; taigi *apkalta nėra baudžiamosios atsakomybės taikymas* (išryškinta – aut.), net jei jos pagrindas yra nusikaltimas.⁴⁸

Toks abstraktus (kone visam pasauliui adresuotas) apkaltos instituto kitose valstybėse supratimas negali būti sureikšmintas jau vien tuo požiūriu, kad kai kurie bendri Konstitucinio Teismo nurodyti apkaltos instituto kitose valstybėse pagrindai (esminiai požymiai) akivaizdžiai neatitinka Lietuvoje pasirinkto varianto.

Antai pakankamai esminga Konstitucinio Teismo nuoroda (ir kartu idėja), kad apkalta taikoma *aukščiausiesiems pareigūnams* („valstybės vadovui, aukščiausiesiems vykdomosios ir teisminės valdžios pareigūnams“), kuri sustiprinta Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvadoje⁴⁹, yra diskutuotina, kadangi pagal Lietuvos Konstituciją trys apkaltos adresatai (Respublikos Prezidentas, Seimo nariai ir minėti tam tikrų teismų teisėjai) tikrai nėra visi Lietuvos „aukščiausieji valstybės pareigūnai“. Šių pareigūnų grupė neapima, be kita ko, Vyriausybės narių, t. y. Ministro Pirmininko ir ministrų, taip pat įsteigtų specializuotų teismų (žr. Konstitucijos 111 str. 2 d.) aukščiausios instancijos teismo – Vyriausiojo administracinio teismo – teisėjų.

5. Apkaltos instituto esmės įžvalgų variantai

1. Tarp minėtų apkaltos instituto konstitucinių pagrindų svarbu išvelgti pagrindinę idėją, per kurios prizmę galima atitinkamai vertinti beveik visus apkaltos, kaip „kompleksinio“ (*konstitucinės teisės ir ordinarinės, materialinės ir procesinės teisės*) instituto, apimančio apkaltos Respublikos Prezidentui ar Seimo nario *subinstitutus*, norminio techninio konstravimo ar teismo aiškinimo bei plėtojimo aspektus (klausimus). Tokią idėją būtų galima vadinti apkaltos instituto *esme* tuo požiūriu, kad ji glūdi visose šiam institutui priskirtinose konstitucinėse kategorijose (ne tik „apkaltos procesas“ ir „apkaltos byla“, bet ir tokiose kaip „pašalinimas iš pareigų“, „mandato panaikinimas“, „Konstitucinio Teismo išvada“, „rėmimasis šia išvada“, „Seimas 3/5 visų narių balsų dauguma gali“), jas vertinant kartu.

48 KT 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas (konstatuojamosios dalies II skyriaus 2 punkto 1 pastraipa).

49 „Apkalta – Konstitucijoje numatyta ypatinga procedūra, kai yra sprendžiamas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų aukščiausiųjų valstybės pareigūnų (išryškinta – aut.) konstitucinės atsakomybės klausimas, [...]“ (KT 2004 m. kovo 31 d. išvada).

Pažymėtina, kad Konstitucijos tekste iš principo neįmanoma išsiskirti (išskaičiuoti) apkaltos instituto esmę. Jos tinkamas įžvalgas savaime sunkina pirminis *asmens kaltinimo šturkščiai pažeidus pamatinę (aukščiausią) teisę ar sulaužius iš šios teisės kylančią priesaiką* įspūdis, t. y. minėti griežti ir kriminalines asociacijas (kone su prokurorų kaltinimu pagal Konstitucijos 118 str. 1 d.) keliantys Konstitucijos žodžiai „apkalta“, „byla“, „procesas“. Būtent šios kategorijos gali (iš principo turėtų) sudaryti pernelyg skubotą įspūdį, kad šiais žodžiais paremta instituto esmė esą turi būti suprantama pagal vieną iš keturių priešingų įžvalgų:

a) byla, kaip teisinio klausimo ar juridinės problemos nagrinėjimo formatas, paprastai rodo ikiteisminį tyrimą ar teisminį nagrinėjimą, o „apkaltos bylos“ pradėjimas Seime (Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.) ir jos baigimas ten pat (Konstitucijos 107 str. 3 d.) esą išsiskiriant suponuoja įžvalgą, paremtą „angliška“ tradicija⁵⁰ prilyginti parlamentą *kvaziteismui*: apkalta – tai Seimo, kaip tautos atstovybės, išimtiniais atvejais atsirandančios teismo kaltinimo galios ir jų įgyvendinimas specialaus kvaziteismo proceso tvarka, pagal kurią Seimas iškelia (pradedama) apkaltos bylą, po to laikinai perduoda ją Konstituciniam Teismui ir, gavęs jo patariamąją išvadą, tą bylą nagrinėja iš esmės. Išeitų, kad apkaltos instituto esmė *neva yra* toks ypatingas atitinkamo pareigūno parlamentinis apkaltinimas ir nubaudimas, kuris pagal tvarką, tikslą ar padarinį prilygsta teisminiam apkaltinimui ir nubaudimui, taigi turi baudžiamojo teismo apkaltinimo ir nubaudimo požymių, būdingų baudžiamosios teisės normų ir principų sistemai. Kitaip tariant, substanciją atseit sudaro dvi idėjos: parlamento palaikomas valstybinis kaltinimas, kuris savo materialinėmis ir procedūrinėmis taisyklėmis atitinka „BPK standartus“, taigi prilygsta prokurorų palaikomam valstybiniam kaltinimui baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 118 str.), ir remiantis šiuo kaltinimu bei (jo neatstojančia ir netgi jam neprilygstančia) Konstitucinio Teismo išvada Seimo sprendimu skiriama bausmė (pašalinimas iš pareigų ar mandato panaikinimas). Siejant šią sampratą su Respublikos Prezidentu kaip valstybės vadovu, tektų teigti, kad valstybė per Seimą gali kaltinti valstybės vadovą (jam tebeinant savo pareigas) ir skirti jam bausmę...;

b) jei Seimas – ne teismas, o politinio pobūdžio institucija⁵¹, tai Seime galinti vykti apkalta – tai tarsi šiuolaikiška politinė *giljotina*, pasireiškianti viešu tam tikrų pareigūnų politiniu apkaltinimu ir jų politiniu pasmerkimu valstybinės bendruomenės atstovybėje, taigi visos (ją rinkusios) tautos akyse. Išeitų, kad apkaltos instituto esmė *neva yra* toks atitinkamų pareigūnų viešo politinio apkaltinimo (iš dalies ir gynimosi nuo jo) procesas, kuris (kaip, vaizdžiai tariant, neapsisprendusių inkvizitorių ir juos stebinčios bendruomenės įaudrinimas) turi būti vykdomas ir baigiamas (politinės nuobaudos skyrimu) priklausomai nuo tautos reakcijos ir palankumo (ar priešiško) apkaltintam pareigūnui... Šiuo požiūriu apkaltos pagrįstumo įrodinėjimas ir formalus („papildomas“) nubaudimas (pašalinimas iš pareigų ar mandato panaikinimas) – tai tarsi du skirtingi dalykai tuo aspektu, kad pašalinimas yra tik epizodas („finišo linijos kirtimo“ momentas), o kaltinimų

50 Žr.: Luchterhandt, O., *supra* note 2, p. 167, 182.

51 KT 2004 m. kovo 31 d. išvada („[...] Seimas – valstybės valdžios institucija, savo prigimtimi ir esme politinio pobūdžio institucija, kurios sprendimuose atsispindi Seimo narių daugumos politinė valia, kurios sprendimai grindžiami politiniais susitarimais, įvairiais politiniais kompromisais ir pan.“).

pateikimo ir jų pagrįstumo įrodinėjimo ir patvirtinimo procesas – tą epizodą nustelbianti eiga. Ji esą lemia, kad svarbiau ne tiek baigiamasis Seimo balsavimas „už“ (ar „prieš“) pašalinimą iš pareigų (ar mandato panaikinimą), kiek tokį balsavimą saistančios tautos (rinkėjų) valios subrandinimo procesas⁵²;

c) jei Seimas – parlamentas, vykdamas parlamentinę kontrolę⁵³, o Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai⁵⁴, tai apkalta yra ypatingas, į įprastą (tradicinę) parlamentinės kontrolės adresatų sąrašą nepatenkančių (Seimui neatskaitingų) pareigūnų parlamentinis apkaltinimas išimties tvarka, grindžiamas „aukščiausiojo valstybės organo“⁵⁵ ir jo netipinės parlamentinės kontrolės formos idėja⁵⁶ bei šios kontrolės įgyvendinimo speciali parlamentinė procedūra. Išeitų, kad apkaltos instituto esmė *neva yra* parlamentinės daugumos sutelkimas ir kartu parlamentinės valdymo formos užtikrinimas, tiksliau „vidinė“ parlamentinė kontrolė Seimo nariams ir „išorinė“ parlamentinė kontrolė Respublikos Prezidentui, prisiekiančiam Seime ir darančiam Seime metinius pranešimus, ir Seimo paskirtiems (ar gavus Seimo pritarimą Respublikos Prezidento paskirtiems) teisėjams;

d) jei Seimas privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados dėl „apkaltos bylos“ pagrindą sudarančių veiksmų konstitucinio įvertinimo (Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.) ir „remtis“ tokia išvada (Konstitucijos 107 str. 3 d.), kuri galutinė ir neskundžiama (Konstitucijos 107 str. 2 d.), o Konstitucinis Teismas yra vienintelė valstybės institucija, įgaliota vykdyti specifinę konstitucinę justiciją (teisės aktų ir tam tikrų faktinių veiksmų atžvilgiu), tai „apkaltos byla“ esą yra ypatinga (sudvejinta) „parlamentinė ir teisminė byla“, o jos nagrinėjimas „apkaltos proceso tvarka“ – ypatingas (sudvejintas) nagrinėjimas „parlamentinio ir konstitucinio teismo proceso tvarka“, kurios apogėjus – ne Seime, bet Konstituciniame Teisme įvykstantis minėtos bylos „nagrinėjimas iš esmės“, o formali atomazga (nulemta Konstitucinio Teismo išvados) – „rėmimąsi“ šia teismine išvada užtikrinančio Seimo sprendimo projekto priėmimas Seime. Išeitų, kad apkaltos instituto esmė *neva yra* parlamentinio apkaltos proceso subordinacija konstituciniam teismo procesui, t. y. pagrindinių „apkaltos bylos“ teisinių klausimų „nagrinėjimas iš esmės“ ne tiek parlamentinės procedūros, kiek konstitucinio teismo proceso lygmeniu.

Šios prieštaringos įžvalgos, kuriomis sureikšminamas tam tikras apkaltos aspektas ir atitinkamas jos elementas (pirmąja – baudžiamasis teisminis, antrąja – politinis

52 Toks apkaltos instituto esmės supratimas idealiai tiktų Seimo ir Respublikos Prezidento R. Pakso 2004 m. apkaltos santykių politiniam (subjektyviam politologiniam) vertinimui, taip pat Rumunijos parlamento ir šios valstybės Prezidento 2007 m. analogiškų santykių, iš kurių kilusį ginčą Rumunijos tauta (rinkėjai) 2007 m. gegužės 19 d. referendumu išsprendė valstybės vadovo naudai, siauram teisiniam supratimui.

53 Žr.: Kalinauskas, G. *Parlamentinė kontrolė*. I, II dalys. Vilnius, 2011.

54 KT 1998 m. vasario 18 d. nut. („Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai“).

55 Ši idėja retrospektyviai gali būti siejama su Lietuvos Respublikos 1990 m. kovo 11 d. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo nuostata „Aukščiausiasis Lietuvos Respublikos valstybinės valdžios organas yra Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba“ (78 str. 1 d.), kuri neturi analogų galiojančioje 1992 m. spalio 25 d. Konstitucijoje ir nesuderinama su ja (5 str. 1 d.).

56 Plg. Šileikis, E. *Parlamentinės kontrolės aktualijos ir naujos nestandartinės sampratos poreikis Lietuvoje. Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga. Liber Amicorum Česlovui Juršeniui*. Mesonis, G. (ats. red.). Vilnius, 2008, p. 403–406.

agitacinis, trečiąją – parlamentinės kontrolės, ketvirtąją – konstitucinis teisminis), daugiau ar mažiau atspindėjo Lietuvos 2004 m. pirmosios pusės politinių teisinių įvykių (apkaltos santykių) dalyvių ar vertintojų teiginiuose (pareiškimuose), t. y. pozicijose apkaltos Respublikos Prezidentui R. Paksui klausimu. Tam iš dalies palankūs Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarime pateikti aiškinimai, kuriais apkaltos idėja atskleista dviprasmiškai (nurodant ypatingą *parlamentinę* procedūrą, kurioje būtina laikytis teismo proceso principų; ir neatskleidžiant konstitucinės justicijos suartėjimo su tokia procedūra – tiksliau: įsiterpimo į tokią procedūrą – reikšmės bei apimties), taip pat šių aiškinimų „pakoregavimai“ 2004 m., kuriais apkaltos idėja, viena vertus, dar labiau abstrahuojama (kaip viso labo „ypatinga procedūra“⁵⁷), kita vertus, susieta su Konstituciniu Teismu, kuris toje procedūroje atseit taip pat „turi įgaliojimus“⁵⁸ (tarsi būdamas viena iš apkaltos institucijų).

Atsižvelgiant į apkaltos instituto sampratos plėtrą nuo 2004 m., nurodytas keturias įžvalgas reikėtų laikyti nepakankamomis ir iš dalies *klaidingomis*, kadangi jomis netinkamai perteikiamas ir net iškreipiamas (a) Konstitucijos ir atsakomybės už jos šiuurškštų pažeidimą (t. y. pagrindinės šios atsakomybės užtikrinimo priemonės – atleidimo iš pareigų ar mandato panaikinimo) teisinis (ne tik politinis) pobūdis, (b) apkaltos proceso tikslas, kuris turi būti matomas ne tiek demokratijos ir respublikos, kiek teisinės valstybės – Konstitucijos apsaugos ir asmens teisių užtikrinimo – kontekste, (c) apkaltos instituto vientisumas, t. y. pašalinimo iš pareigų ar mandato panaikinimo buvimas neatskiriama apkaltos proceso dalimi ir jo apogėjumi, (d) konstitucinės justicijos įsiterpimo tikslas teisinės valstybės kontekste, (e) apkaltintais taip pat galinčių būti Aukščiausiojo Teismo ar Apeliacinio teismo *teisėjų statusas*, kurio teisinėje valstybėje iš principo negalima netekti vien dėl „politinių priežasčių“ (dingsčių ir jas pagrindžiančių argumentų).

Todėl svarbu pažymėti, kad apkaltos instituto esmė negali būti tinkamai išvelgta Konstitucijos teksto dalimi esančiose kategorijose „apkalta“, „byla“, „procesas“ *tol, kol* šios kategorijos, be kita ko:

a) logiškai, sistemiškai ir teleologiškai nesusiejamos su *konstitucinės atsakomybės* idėja. Jos esmę galima perteikti palyginimu: kaip Konstitucinis Teismas yra konstitucinės justicijos forma⁵⁹, taip apkalta yra asmens, įgijusio savitą konstitucinį statusą (konstitucinio lygmens valdingus įgaliojimus) *patraukimo konstitucinės atsakomybės forma*. Tiesa, ši idėja būtų deklaratyvi ir fiktyvi, jei konstitucinėje doktrinoje (tiek mokslinėje, tiek oficialioje) be apkaltos nebūtų pripažįstamos (išskiriamos) „dar kitos“ konstitucinės atsakomybės pasireiškimo formos⁶⁰, t. y. konstitucinė atsakomybė kaip *asmens teisinės*

57 „Apkalta – Konstitucijoje numatyta ypatinga procedūra, kai yra sprendžiamas [...] klausimas“ (KT 2004 m. kovo 31 d. išvados konstatuojamosios dalies II skyriaus 3 punkto 2 pastraipa).

58 „[...]pagal Konstituciją įgaliojimus apkaltos procese turi tik dvi valstybės valdžios institucijos: Seimas ir Konstitucinis Teismas“ (KT 2004 m. balandžio 15 d. nut. konstatuojamosios dalies 10 punkto 3 pastraipa.)

59 Žilys, J. *Konstitucinis Teismas. Teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius, 2001, p. 126.

60 Lietuvos oficialioje konstitucinėje doktrinoje sunku matyti „dar kitas“ patraukimo konstitucinės atsakomybės išskiriamas formas, net teisėjo atleidimo pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą („kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą“) vertinimo kontekste. Tiesa, papildomas formas, galinčias pagrįsti tariamą konstitucinės atsakomybės norminį „buvimą“, bandoma išskirti moksliniu lygmeniu; žr., pvz., Šileikis, E. Konstitucinės atsakomybės buvimas („pripažinimo“) ir sampratos klausimas. *Justitia*. 2006, 2: 2–18; Bacevičius, V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111): 96, 97.

atsakomybės forma būtų tapatinama išimtinai tik su viena apkaltos konstrukcija ar net siejama su tokia mistine *politine atsakomybe*, iš kurios esą teisinėje valstybėje gali kilti asmens konstitucinių teisių (pirmiausia pasyviosios rinkimų teisės ir teisės stoti į valstybės tarnybą bei rinktis valstybės kontrolieriaus, teisėjo darbą) ribojimai...;

b) vertinamos tik Konstitucijos 74 straipsnio nuostatų kontekste, t. y. nesiejamos su trijų Konstitucijos nuostatų (74 str., 105 str. 3 d. 4 p. ir 107 str. 3 d.) materialaus ir procedūrinio išsidėstymo bei susipynimo logika, paskirtimi (žr. šio skirsnio 3 punktą, taip pat 2 lentelę, pateiktą po šio tyrimo išvadų).

2. Šiame kontekste gali susidaryti prieštaringas įspūdis, kad apkaltos instituto „gilesnės“ esmės tolesnis mokslinis tyrinėjimas yra beprasmis (o jo aktualumo pagrindimas – dirbtinis), kadangi jį esą visiškai atstoja *oficiali doktrininė apkaltos esminių aspektų apibrėžtis*, t. y.:

a) ankstyvosios (1999 m. gegužės 11 d.) doktrinos nuostata, kad „Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtinti šie apkaltos elementai: 1) apkalta kaip parlamentinė procedūra, taikoma tik [...]; 3) apkaltos proceso tikslas – išspręsti nurodytų asmenų konstitucinės atsakomybės klausimą“⁶¹. Tačiau tokia apibrėžtis nėra pakankama moksliniu požiūriu, kadangi išryškinama tik „parlamentinė procedūra“ ir *nieko nepasakoma apie apkaltos institutui priskirtino Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punkte numatytą konstitucinės justicijos procesą*⁶² ir pagal jį nagrinėjamą konstitucinės justicijos bylą. Be to, „konstitucinės atsakomybės klausimo išsprendimas“, kuris vyksta tik Seime (bet ne Konstituciniame Teisme), taip pat negali būti laikomas tokia savastimi, kuri konceptualiai „dengtų“ tiek Seimą (jo „apkaltos bylą“), tiek į apkaltos procesą netiesiogiai (bet svariai) įsiterpiančią Konstitucinį Teismą (jo „konstitucinės justicijos bylą“). Galiausiai nepriimtinas Konstitucijos 74 straipsnio, nurodyto citatoje, sureikšminimas, kadangi *apkaltos esmė turi būti siejama su Konstitucijos 74 straipsnio ir 105 straipsnio 3 dalies 4 punkto bei 107 straipsnio 3 dalies „normine grandine“ (jos logika, savastimi)*;

b) vėlesniosios (2004 m. kovo 31 d.) doktrinos nuostata, kad „Apkalta – Konstitucijoje numatyta ypatinga procedūra, kai yra sprendžiamas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų aukščiausiųjų valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės klausimas, t. y. jų pašalinimas iš pareigų už šiuos Konstitucijoje nustatytus veiksmus: šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, nusikaltimo padarymą.“⁶³ Tačiau tokioje apibrėžtyje *pernelyg išryškinama „ypatinga procedūra“ (matyt, siekiant išvengti žodžių „parlamentinė procedūra), t. y. išsyrk pabrėžiamas apkaltos procedūrinis aspektas, kuris savaimė negali būti tapatinamas su „materialinės apkaltos teisės“, ir jo branduoliu esančio apkaltos instituto materialinių pagrindų esmė*. Be to, trys procedūriniai apkaltos pagrindai, kurie nurodomi cituotoje apibrėžtyje, iš principo nesudaro tokio savito ar atskiro aspekto, kurį turėtų apimti apkaltos esmės glausta ir pakankamai išsami įžvalga.

61 KT 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas.

62 Daugiau dėl šio proceso sampratos žr.: Kūris, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*. 2011, 78: 7–27.

63 KT 2004 m. kovo 31 d. išvada.

Pagaliau vėl sureikšminamas Konstitucijos 74 straipsnis, kuris savaime (nepabrėžiant Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punkto bei 107 straipsnio 3 dalies) neapima gąnėtinai didelės apkaltoje glūdinčio „esmingumo“ dalies.

Panašaus vertinimo nusipelno dar vėlesnės (2004 m. balandžio 15 d. nutarimo) doktrininės nuostatos, kuriomis tarsi sugrįžta į 1999 m. gegužės 11 d. ir iš dalies kompensuota tai, kas nepasakyta (neatkartota) 2004 m. kovo 31 d. išvadoje: a) „Apkalta yra ypatinga parlamentinė procedūra“ (šie žodžiai 2004 m. kovo 31 d. išvadoje, kaip minėta, susiaurinti iki „ypatinga procedūra“); tokia esmės apibrėžtis per siaura, kadangi *apkalta iš dalies (pakankamai esminga dalimi) yra (ir) konstitucinės justicijos procedūra (!)*, atliekama pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktą; b) „Apkaltos esminiai elementai įtvirtinti Konstitucijos 74 straipsnyje“, toks esminių elementų matymas, kaip minėta, per siauras, kadangi neapima dviejų itin esmingų elementų, įtvirtintų Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punkte ir Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje.

Galiausiai panašiai galima vertinti dar vėlesnės (2004 m. gegužės 25 d. nutarimo) oficialiosios doktrinos pateiktas apibrėžtis, susijusias su apkaltos „giluminio turinio“ paieška, t. y.:

a) doktrininę nuostatą, kuria išsyk (vienu ūpu) formuluojama apkaltos *trijų* konceptualiųjų elementų („triumvirato“) – prasmės, paskirties, tikslo – oficiali giluminė samprata: „[...] apkaltos [...] giluminė prasmė, jos paskirtis ir tikslas – užtikrinti, kad asmuo, šurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką ir dėl to Seimo pašalintas iš užimamų pareigų [o mandato panaikinimo aspektas? – E. Š.], niekada neitų tokių pareigų, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu“⁶⁴. Tokia apibrėžtis, nepaisant jos pernelyg skambios ir kūrybiškai „ambicingos“ pradžios, *pernelyg sukoncentruota į apkaltos padarinius ir ateitį, t. y. nėra tinkama išryškinta tai, kas sudaro pradėtos ir dar nebaigtos apkaltos esmę.*

b) doktrininę nuostatą, kuria formuluojama apkaltos instituto paskirties oficiali samprata: „Apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra ne tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų [o mandato panaikinimo aspektas? – E. Š.], bet daug platesnė – užkirsti kelią asmenims, šurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu.“⁶⁵ *Tokia apibrėžtis taip pat pernelyg siaura ir neišsami, kadangi „sufokusuota“ vien tik į (a) „pašalinimą iš pareigų“ (kuris netinka Seimo nariui ir visiškai neapima pareigūno – konstitucinius įgaliojimus įgijusio asmens – ypatingo oficialaus „apkaltinimo pažeidus teisę“) ir (b) maksimaliai rezultatyvios apkaltos padarinį bei jo prevencinį gynybinį aspektą.*

3. Įvertinus visa tai ir neatmetant (neneigiant) oficialios doktrininės apkaltos esmės sampratos, būtina apibendrinti, kad ši samprata nėra pakankama tiek, kad reikliu moksliniu požiūriu būtų galima objektyviai *nebematyti* diskutuotinų ar abejotinų aspektų,

64 KT 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas.

65 *Ibid.*

taigi dingsties šią sampratą plėtoti akademinio lygmeniu, nors, žinoma, galima laikytis ir priešingos nuostatos, kad „alternatyvos poreikiui turėti ne bet kokią, o oficialią [...] interpretaciją nėra“⁶⁶.

Svarbu pažymėti, kad prielaidos kitaip (dar giliau) matyti apkaltos instituto esmę susiformavo tik 2004 m. kovą–balandį, kai Konstitucinis Teismas pirmąsyk atskleidė Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punkto ir 107 straipsnio 3 dalies materialinio ir procedūrinio („susipynimo“, „įtampos“) santykį ir pasirinko tokią – Seimo pritarimo (reagavimo) sulaukusią – poziciją, kuri moksliniu požiūriu:

– suvienodina „apkaltinamojo teismo nuosprendžio“ (kuris yra dingstis apkaltai pagal „trečią“ jos procedūrinį pagrindą) ir šurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą patvirtinančios Konstitucinio Teismo išvados (kuri besąlygiškai būtina pagal „pirmą“ ir „antrą“ apkaltos procedūrinį pagrindą) reikšmę ir padarinius Seimo „apkaltos posėdyje“ galinčių vykti diskusijų ir vertinimų („galutinai sprendžiant“ apkaltos klausimą pagal Konstitucijos 107 str. 3 d.) atžvilgiu;

– daro vientisą Seimo baigiamajame apkaltos posėdyje *galutinai sprendžiamo apkaltos klausimo* (žr. Konstitucijos 107 str. 3 d.) sampratą tiek apkaltos pagal „pirmą/ant-
rą“ procedūrinį pagrindą, tiek apkaltos pagal „trečią“ procedūrinį pagrindą atvejais. Tik „trečiam“ pagrindui tinkama (pritaikoma) doktrininė nuostata „Seime gavus įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, jame vykdomos apkaltos proceso metu teismo nuosprendis bei kiti teismų nagrinėjant baudžiamąją bylą priimti sprendimai nesvarstomi ir dėl jų teisėtumo bei pagrįstumo nediskutuojama. Tokiu atveju Seime yra sprendžiamas tik valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų (Seimo nario mandato panaikinimo) klausimas“⁶⁷ adekvačiai „transformuojamas“ (pritaikomas) ir „pirmo/antro“ pagrindo atžvilgiu: *Seime gavus įsigaliojusią Konstitucinio Teismo išvadą (kurioje – konstitucinės justicijos proceso tvarka – nustatytas konkrečiu veiksmu, dėl kurio Seime pradėta apkaltos byla, padaryto šurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar priesaikos sulaužymo faktas), jame vykdomos apkaltos proceso metu Konstitucinio Teismo išvada bei kiti Konstitucinio Teismo nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą priimti sprendimai nesvarstomi ir dėl jų teisėtumo bei pagrįstumo nediskutuojama. Tokiu atveju Seime yra sprendžiamas tik valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų (Seimo nario mandato panaikinimo) klausimas* (žr. 1 lentelę, pateiktą po šio tyrimo išvadų).

Tokiame kontekste esminę reikšmę turi įžvalga, kad pagal Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvadą (joje pateikus išaiškinimus) *palyginti didelė (o „grynai“ juridškai – esminga) apkaltos pagrindinio (patraukimo atsakomybėn) klausimo dalis išsprendžiama Konstituciniame Teisme*.

Kaip tik pagal tokią įžvalgą reikėtų moksliskai patikslinti apkaltos instituto esmę „pirmojo/antrojo“ ir nesavarankišku laikomo „trečiojo“ jos procedūrinio pagrindo kontekste (žr. 2 lentelę, pateiktą po šio tyrimo išvadų).

66 Mesonis, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnis, 2010, p. 78.

67 KT 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas (Oficialiosios doktrinos nuostatos 1993–2009, p. 627).

Šiuo tikslu galima konstruoti dvi lygiavertes (platesnę ir siauresnę) tikslesnes mokslines įžvalgas, pagal kurias apkaltos esmę sudaro:

– specifinis oficialus kaltinimas (pažeidus ypatingą teisę) tam tikrus konstitucinius įgaliojimus įgijusiems (turintiems) pareigūnams ir jų patraukimas konstitucinėn atsakomybėn specifinio parlamentinio apkaltos proceso bei konstitucinės justicijos proceso tvarka;

– konstitucinių įgaliojimų atėmimas (nutraukimas) daugiapakope sąlygiškai dvilypio proceso tvarka, kurioje susijungia ir vienas kitą papildo parlamentinis bei konstitucinės justicijos procesai.

Išvados

1. Gausybės diskutuotinių apkaltos, jos bylos ir proceso aspektų įžvalgą lemia atitinkama konstitucinio ir „kompleksinio“ apkaltos instituto samprata.

2. Nors Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijoje terminas „apkalta“ nevartojamas atsietai nuo kategorijų „byla“ ir „procesas“, tačiau devynių Konstitucijos straipsnių (jų nuostatų) grupė, kuria tiesiogiai reguliuojami apkaltos santykiai, leidžia mokslininkams išskirti tokį apkaltos institutą, kuris apima apkaltos materialinės ir procesinės teisės pagrindus, taigi ir apkaltos įgyvendinimą Seimui atitinkamo proceso tvarka nagrinėjant tam tikrą bylą, į kurią esmingai įsiterpia konstitucinės justicijos byla, nagrinėjama Konstituciniame Teisme savito proceso tvarka.

3. Apkaltos instituto pagrindus moksliniu požiūriu svarbu skirstyti į (a) pirminius ir antrinius, (b) formaliuosius („rašytinius“) ir doktrininčius, (c) istorinius ir aktualius, t. y. matomus besikeičiančių Seimo statuto VIII dalies ir oficialios konstitucinės doktrinos nuostatų kontekste, (d) abstrakčius procedūrinius ir faktinius („konkrečių veiksmų“), (e) organizacinius techninius ir (f) lyginamuosius tarptautinius.

4. Konstitucinio apkaltos instituto esmė turi būti išvedama ne iš Konstitucijos 74 straipsnio, bet iš tos apkaltos instituto pagrindams priskirtinų Konstitucijos nuostatų „pamatinės konstrukcijos“ („laikančiosios sijos“), kurią sudaro 74 straipsnis, 105 straipsnio 3 dalies 4 punktą ir 107 straipsnio 3 dalis.

5. Apkaltos instituto esmę sudaro specifinis oficialus kaltinimas (pažeidus ypatingą teisę) tam tikriems konstitucinius įgaliojimus turintiems pareigūnams ir jų patraukimas konstitucinėn atsakomybėn apkaltos ir konstitucinės justicijos proceso tvarka, t. y. konstitucinių įgaliojimų atėmimas (nutraukimas) daugiapakope sąlygiškai dvilypio proceso tvarka, kurioje susijungia ir vienas kitą papildo parlamentinis bei konstitucinės justicijos procesai.

1 lentelė. Vientisos Seimo baigiamajame apkaltos posėdyje pagal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį galutinai sprendžiamo apkaltos klausimo sampratos sukonstravimas visų trijų apkaltos procedūrinių pagrindų atžvilgiu

Apkaltos atvejai (situacijos) pagal jos procedūrinius pagrindus	Seimo baigiamajame apkaltos posėdyje galutinai sprendžiamo apkaltos klausimo samprata
„Trečias“ procedūrinis pagrindas: „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“	Seime gavus įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, jame vykdomos apkaltos proceso metu teismo nuosprendis bei kiti teismų <i>nagrinėjant baudžiamąją bylą</i> priimti sprendimai nesvarstomi ir dėl jų teisėtumo bei pagrįstumo nediskutuojama. Tokiu atveju Seime yra sprendžiamas tik valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų (Seimo nario mandato panaikinimo) klausimas
„Pirmas/antras“ procedūrinis pagrindas: „šiurkščiai pažeidus Konstituciją“, „sulaužius priesaiką“	Seime gavus įsigaliojusią Konstitucinio Teismo išvadą (kurioje – <i>konstitucinės justicijos proceso tvarka</i> – nustatytas konkrečiu veiksniu, dėl kurio Seime pradėta apkaltos byla, padaryto šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar priesaikos sulaužymo faktas), jame vykdomos apkaltos proceso metu Konstitucinio Teismo išvada bei kiti Konstitucinio Teismo nagrinėjant <i>konstitucinės justicijos bylą</i> priimti sprendimai nesvarstomi ir dėl jų teisėtumo bei pagrįstumo nediskutuojama. Tokiu atveju Seime yra sprendžiamas tik valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų (Seimo nario mandato panaikinimo) klausimas

2 lentelė. Apkaltos instituto esmės (ir jos materialinių bei procesinių aspektų sampratos pokyčio) įžvalgų variantai

Įžvalgų variantai	Apkaltos instituto esmė
Klaidingų platesnių teorinių įžvalgų pavyzdžiai	<p><i>Klaidinga platesnė apibrėžtis, paremta „angliškoji“ tradicija prilyginti parlamentą kvaziteismui:</i> „apkaltos bylos“ pradėjimas Seime (Konstitucijos 105 str. 3 d. 4 p.) ir jos baigimas Seime (Konstitucijos 107 str. 3 d.) esą rodo, kad apkalta – tai Seimo, kaip tautos atstovybės, išimtiniais atvejais atsirandančios „teismo kaltinimo“ galios ir jų įgyvendinimas specialaus kvaziteismo proceso tvarka, pagal kurią Seimas iškelia (pradeda) apkaltos bylą, po to laikinai perduoda ją Konstituciniam Teismui ir, gavęs jo patariamąją išvadą, tą bylą nagrinėja iš esmės</p> <p><i>Klaidinga platesnė apibrėžtis, paremta apkaltos priskyrimu vien tik ypatingai parlamentinės kontrolės formai:</i> apkalta yra ypatingas, į įprastą (tradicinę) parlamentinės kontrolės adresatų sąrašą nepatenkančių (Seimui neatskaitingų) pareigūnų parlamentinis apkaltinimas išimties tvarka, grindžiamas „aukščiausiojo valstybės organo“ ir jo kontrolės įgyvendinimu specialia parlamentine procedūra, kurią vykdant bet kuriuo metu galima pasitelkti ir atitinkamai pasiremti Konstitucinio Teismo išvada</p>

Konstitucinės justicijos proceso neapimančios ir į keletą aspektų sukoncentruotos įžvalgos oficialiojoje doktrinoje	<p><i>Nuo parlamentinės procedūros bandanti atitrūkti (ir netiesiogiai „prie“ konstitucinės justicijos proceso priartėti) apibrėžtis:</i> „Apkalta – Konstitucijoje numatyta ypatinga [praleidžiamas žodis „parlamentinė“ – E. Š.] procedūra, kai yra sprendžiamas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų aukščiausiųjų valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės klausimas“ (KT 2004 03 31 išvada)</p> <p><i>Tik į apkaltos padarinius ir ateitį sukoncentruota apibrėžtis:</i> „apkaltos [...] giluminė prasmė, jos paskirtis ir tikslas – užtikrinti, kad asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką ir dėl to Seimo pašalintas iš užimamų pareigų [o mandato panaikinimo aspektas? – E. Š.], niekada neitų tokių pareigų, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu“ (KT 2004 05 25 nutarimas)</p>
Siūloma nauja mokslinė įžvalga	<p><i>Instituto materialinį ir procesinį dvilypumą („kompleksiškumą“)</i> pabrėžianti apibrėžtis:</p> <p><i>Išsamesnė apibrėžtis:</i> ypatingas oficialus kaltinimas (pažeidus ypatingą teisę) tam tikriems konstitucinius įgaliojimus turintiems pareigūnams ir jų patraukimas konstitucinėn atsakomybėn apkaltos ir konstitucinės justicijos proceso tvarka</p> <p><i>Trumpesnė apibrėžtis:</i> konstitucinių įgaliojimų atėmimas (nutraukimas) daugiapakope sąlygiškai dvilypio proceso tvarka, kurioje susijungia ir vienas kitą papildo parlamentinis procesas bei konstitucinės justicijos procesas</p>

Literatūra

- Apkaltos procedūra prieš Seimo narį Audrių Butkevičių.* Vilnius, 1999.
- Bacevičius, V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai. *Jurisprudencija.* 2008, 9(111): 94–104.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą*, Nr. 34932/04.
- Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija.* 2006, 2(80): 34–49.
- JAV konstitucija. *Užsienio šalių konstitucijos.* Sudarytojai Jarašiūnas, E.; Mesonis, G. Vilnius, 2004.
- Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios.* 1999, Nr. 42-1345.
- Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto [...] atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios.* 2001, Nr. 10-295.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto [...] ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov [...]“. *Valstybės žinios.* 2003, Nr. 124-5643.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas „Dėl [...] Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto Nr. 397 „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos

- Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ [...]“*. Valstybės žinios*. 2004, Nr. 56-1948.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar [...] specialiosios tyrimo komisijos reglamentas ir kai kurios šio reglamento nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai [...]“*. Valstybės žinios*. 2004, Nr. 57-2006.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo [...]“*. Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*. Valstybės žinios*. 2004, Nr. 49-1600.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*. Valstybės žinios*. 2010, Nr. 128-6545.
- Kūris, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*. 2011, 78: 7–27.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos 1993–2009*. Vilnius, 2010.
- Luchterhandt, O. Valstybės prezidento pašalinimas iš pareigų teisinės valstybės ir demokratijos principų santykio požiūriu (vokiečių kalba: *Die Amtsenthebung des Staatspräsidenten im Spannungsfeld von Rechtsstaats- und Demokratieprinzip*). *Lietuvos ir Lenkijos konstitucijų raida europėizacijos kontekste*. Šileikis, E. (moks. red.). Vilnius, 2010.
- Mesonis, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius, 2010.
- Posner, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004.
- Prezidento apkalta 2003–2004. Dokumentų rinkinys*. Sudarytojas Vaičaitis, V. A. Vilnius, 2005.
- Sinkevičius, V. Byla *Paksas prieš Lietuvą*, arba mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimą. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(1): 193–213.
- Sinkevičius, V. Respublikos Prezidento konstitucinė atsakomybė – pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Mesonis, G. (moks. red.). Vilnius, 2011.
- Statkevičius, M. Apkaltos padariniai. *Teisė*. 2005, 56: 50–63.
- Statkevičius, M. Pirmasis pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka Lietuvoje (vokiečių kalba: *Das erste Amtsenthebungsverfahren in Litauen*). *Osteuropa-Recht*. 2004, 50: 352–362.
- Šileikis, E. Apkaltos Lietuvos Respublikos Prezidentui Rolandui Paksui procesas (vokiečių kalba: *Das Anklageverfahren gegen den Staatspräsidenten Litauens Rolandas Paksas*). *Monatshefte für Osteuropäisches Recht (WGO)*. 2004, 4: 266–278.
- Šileikis, E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. *Konstituciniai valdžių sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2008.
- Šileikis, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*. 2006, 1: 13–31.
- Šileikis, E. Konstitucinės atsakomybės buvimo („pripažinimo“) ir sampratos klausimas. *Justitia*. 2006, 2: 2–18.
- Vaičaitis, V. A. Impeachment of the President of the Lithuanian Republic: The Procedure and its Peculiarities. *The Uppsala Yearbook of East European Law*. 2004: 248–282.
- Vaičaitis, V. *Hermeneutinė teisės samprata ir Konstitucija*. Vilnius, 2009.
- Žilys, J. *Konstitucinis Teismas. Teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius, 2001.

IN SEARCH FOR CONCEPTUAL COMPREHENSION OF THE INSTITUTE OF IMPEACHMENT

Egidijus Šileikis

Vilnius University, Lithuania

Summary. *It is important that from a wider scientific perspective the basics of the conceptual comprehension of impeachment entrenched in the 1992 Lithuanian Constitution be related not only to (a) the nine explicit provisions whereby impeachment relations are regulated directly (Item 5 of Article 63, Article 74, Paragraph 2 of Article 86, Item 5 of Article 88, the first sentence of Paragraph 1 of Article 89, Item 4 of Paragraph 3 of Article 105, Paragraph 3 of Article 107, Item 5 of Article 108, Article 116), but also to (b) the general constitutional principles (especially, the principle of protection of the rights and freedoms of a person), as well as to (c) the precedents of preparation, arrangement, suspension or continuation of impeachment proceedings (in cases of A. Butkevičius, R. Paksas or L. Karalius) and to (d) comparative international aspects, which are perceived not only in the US Constitution, but also in the European Convention on Human Rights which is no longer compatible (and clashing as regards the issue of consequences of impeachment) with the former. According to the European Court of Human Rights (judgment of 6 January 2011 in the case Paksas v. Lithuania), the European Convention on Human Rights prohibits irreversible (termless) limitation (grounded on impeachment) of the passive electoral right to be a Member of Parliament.*

It is also important to perceive (three) abstract procedural grounds of application of this institute to a certain official—a gross violation of the Constitution, breach of the oath and in case it transpires that a crime has been committed (Article 74 of the Constitution), and the factual (“concrete actions”—see Item 4 of Paragraph 3 of Article 105) grounds qualified according to the former, while due to the factual grounds the “impeachment case” is instituted.

The notion “impeachment case” used in Item 4 of Paragraph 3 of Article 105 of the Constitution deserves special scientific attention. This notion indirectly means that: (a) prior to the application to the Constitutional Court by the Seimas, an impeachment case is (must be) instituted, which in itself means that impeachment and initiation and consideration thereof are distinguished by peculiarity in substantive procedure; (b) the Constitutional Court neither institutes this case nor “takes it over” (considers it), but in “its own” case of constitutional justice verifies those factual and procedural grounds, which are necessary in “the other” (impeachment) case instituted in the Seimas.

The essence of the institute of impeachment cannot be properly perceived in the constitutional notions of “impeachment”, “case”, “proceedings”, if these notions are assessed only in the explicit provisions of Article 74 of the Constitution, i.e. they are not related to the logic of substantive and procedural arrangement and “intertwining” of the three provisions of the Constitution (Article 74, Item 4 of Paragraph 3 of Article 105 and Paragraph 3 of Article 107) as well as to the purpose of these provisions. On the grounds of the said three provisions of the Constitution, it is possible to assume that the essence of the institute of impeachment lies in

a specific official accusation (of violations of special law) against the officials who have acquired (or who hold) certain constitutional powers and of bringing such officials to constitutional liability under the procedure for specific parliamentary impeachment proceedings and constitutional justice proceedings, i.e. deprivation (discontinuation) of constitutional powers under multi-level procedure for conditionally dual proceedings, in which the parliamentary proceedings and the constitutional justice proceedings are inter-connected and supplement each other.

Keywords: *impeachment, impeachment proceedings, constitutional liability.*

Egidijus Šileikis, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptis: konstitucinė teisė.

Egidijus Šileikis, Vilnius University, Faculty of Law, Department of Public Law, Professor. Research interest: constitutional law.

